

Langsiktighet er viktig og gunstig

Kommunene og norsk økonomi 2/2019

Innhold

1.	Lite langsiktighet – «det er fali det»!	3
2.	Tre år med norsk konjunkturoppgang mot slutten – internasjonal vekst klart ned	5
2.1	Skifte i drivkrefter fra olje og utland til norske husholdningers konsum	6
2.2	Regional utvikling	11
3.	Arbeidsmarked og befolkning	15
3.1	Sysselsettingsveksten dempes og stabil ledighet	15
3.2	Sterkere vekst i sysselsettingen i de fleste fylker	16
3.3	Folkevekst ventes å holde seg på dagens nivå framover	20
3.4	Store regionale forskjeller i befolkningsveksten	21
4.	Aktiviteten i kommunene	22
4.1	Kommunenes virksomhet	22
4.2	Klar sysselsettingsvekst i kommunal sektor i 2018	23
4.3	Stigende lønnsvekst – stabil vekst i kommunal deflator?	24
4.4	Skatteinngang	25
4.5	Kommunesektorens inntekter flater ut på relativt høyt nivå	28
4.6	Høyt netto driftsresultat de siste årene	29
4.7	Bekymringsfull gjeldsvekst, fra et allerede høyt nivå	30
4.8	Store variasjoner i kommunenes gjeldsnivå	32
	Vedleggstabeller	35
	Skatteinngang for kommuner og fylkeskommuner	35
	Brutto driftsutgifter på tjenesteområder	36
	Utviklingen i kommuneøkonomien	37
	Befolkningsendringer etter fylke	38

Følgende i KS har vært med i utarbeidelsen av «Kommunene og norsk økonomi 2/2019»

Torbjørn Eika, Espen Rymoen, Rune Bye, Helga Birgitte Aasdalen, Ingunn Monsen, Martin Fjordholm, Sigmund Engdal

1. Lite langsiktighet – «det er fali det»!

Utsagnet «det går godt i norsk økonomi» er brukt med større og mindre styrke i det meste av vår levetid. Nå fremstår også økonomien i konjunkturmessig balanse. Det skal ikke stikkes under en stol at det i ikke ubetydelig grad har sammenheng med eksistensen av noen viktige naturressurser – først og fremst olje, men også vannkraft, rent passelig temperert vann i beskyttende fjorder, fisk, skog og storslagen natur. I et langsiktig perspektiv må vår suksess også ha noe med en vellykket økonomisk politikk å gjøre, relativt til sammenliknbare land. Hvorfor ville Aukrusts Ludvik være bekymret for om langsiktighet blir en salderingspost? Ludvik er ingen stor tilhenger av endringer, og uten god langsiktig planlegging kan han bli utsatt for ubehagelige endringer som kunne vært unngått. Å tenke langsiktig og planlegge for fremtiden er gunstig og viktig for privatpersoner, bedrifter, så vel som både lokal og sentral forvaltning. Offentlige investeringsprosjekter tar typisk langt mer enn ett år å ferdigstille, slik at det kan ta lang tid å tilpasse kapasiteten innen ulike områder. I mange tilfeller vet vi mye om hva fremtiden vil kreve, og det må ofte handles i god tid for å kunne levere godt.

At langsiktighet er viktig gjelder ikke minst i økonomien, som jo reflektere prioriteringer både på kort og lang sikt. Finansielle handlingsregler, som den nye kommuneloven krever, kan bidra til et større fokus på langsiktighet. Dette vil gi besparelser ved at ressursene i større grad blir disponert som ønsket i et lengre tidsperspektiv. Ikke minst reduseres risikoen for å gå på en skikkelig smell og komme i et utføre med liten grad av økonomisk handlingsrom.

Kommuneøkonomien ser ut til å bli, jevnt over, god også i år. For noen kommuner kan det nettopp ha sammenheng med god langsiktig planlegging. For andre har det kanskje også en direkte sammenheng med utnyttelsen av naturressurser, men for mange er det nok i stor grad en effekt av at skatteinngangen i år, som i de fire foregående årene, ser ut til å bli klart høyere enn lagt til grunn i både i opprinnelig og revidert statsbudsjett.

I budsjettlekkasjer før framleggelsen av statsbudsjettet, er det antydnet svært mye større skatteinntekter enn forutsatt også i år. Slike ekstraintekter er normalt kun kortsiktig til glede for kommuner og fylkeskommuner. Hovedregelen er at denne type merinntekter ikke videreføres til neste års inntektsopplegg for kommuner og fylkeskommuner. Det kan ikke understrekes ofte nok at slike ekstraordinære inntekter bør benyttes til å styrke den økonomiske grunnmuren eller til å løse prioriterte oppgaver av engangskaraktter. Når det nå oppleves at høyere skatteinntekter enn anslått mer er hovedregelen enn unntaket, er det likevel fare for at dette går i glemmeboken. Kommuner og fylkeskommuner vil da fort kunne stå ovenfor ubehagelige økonomiske overraskelser med kutt i tjenestetilbudet til innbyggerne som konsekvens. I dette perspektivet er det samtidig viktig å huske at sammenhengen mellom inntektsgrunnlaget i lokalsamfunnet og kommunenes og fylkeskommunens inntekter er et bærende prinsipp for lokaldemokratiet.

Det går ikke like bra i alle kommuner. Våre analyser fra i sommer viste at 41 kommuner er i faresonen når det gjelder økonomisk handlingsrom. Årsakene til at det i enkelte kommuner ikke går så bra er trolig både forskjellige og sammensatte. Dagens og gårsdagens folkevalgte kan være helt uskyldige. Det kan være opphoping av spesielt hjelpetrengende av mer eller mindre tilfeldige årsaker, og store svingninger i behovet for kapasitet innen ulike kommunale tjenester som ikke fullt ut fanges opp i utgiftsfordelingen. Det kan imidlertid også ha sammenheng med et litt for ambisiøst

investeringsprogram, som begynner å svi når rentene øker. Ulik befolkningsvekst, tilgang på arbeidsplasser og inntekter fra naturressurser har betydning for inntektene og derigjennom også på utfordringene kommune står overfor.

Den moderate norske konjunkturoppgangen, som i det siste i stor grad kan sies å være drevet av økte oljeinvesteringer vil trolig raskt miste den drivkraften. Verdensøkonomien er for tiden preget av usedvanlig mye usikkerhet. Stikkord er Trump, Brexit og negative renter. Usikkerheten og en sannsynlig svakere internasjonal vekst vil direkte og indirekte også svekke norske konjunkturer. Økningen i styringsrenta i september, vil derfor kunne bli den siste i denne omgang – slik at det kan bli rentekutt som står på menyen framover. Det vil kunne være svært kjærkomment for enkelte kommuner. Prognoser fra Norges Bank og SSB peker mot en moderat konjunkturedgang i 2020. Hva kan dette bety for finanspolitikken og hva med kommunenes inntekter?

Spesielt tre hensyn peker mot en nøytral innretning av statsbudsjettet for neste år. Konjunktursituasjonen, hvor norsk økonomi neppe vil kunne betraktes som å være i lavkonjunktur, behovet for en betydelig sikkerhetsmargin til handlingsregelens 3-prosentbane og den kraftige fremtidige økningen i helse- og omsorgskostnadene knyttet til eldrebølgen.

Det borger for en moderat utvikling i kommunesektorens innhogg i statsbudsjettet, selv om mange samfunnsutfordringer burde lede til at kommunesektoren ble prioritert. Kommunenes inntekter bestemmes imidlertid ikke bare av rammetilskuddet, skatteøren og konjunkturer. Et ekspertutvalg har nylig lagt fram en vurdering av beskatningen av vannkraft, mens et partssammensatt utvalg ser på beskatningen av havbruk. For mange kommuner vil konklusjonene på vannkrafts- og havbruksområdet være av meget stor betydning for inntektene når eventuelle endringer trer i kraft. Det fortjener derfor oppmerksomhet fra kommunesektoren i tiden framover.

2. Tre år med norsk konjunkturoppgang mot slutten – internasjonal vekst klart ned

Etterspørselsutviklingen fra oljeinvesteringene har vært den helt sentrale forklaringsfaktoren bak den norske konjunkturutviklingen siste fem år. Oljeprisfall og investeringsnedgang bidro til den markerte konjunkturedgangen i 2015 og 2016 som særlig rammet Rogaland, men også andre regioner med store leveranser til oljevirkosheten. Etter hvert som investeringsnedgangen flatet ut, ble det mer fart i økonomien. Økt oljepengebruk og lave renter dempet effektene av oljeprisfallet og bidro til omslaget i økonomien sent i 2016. I 2015 til 2017 fikk boliginvesteringene et kraftig løft, mens investeringen i fastlandsnæringene økte klart i 2016 og ut fjoråret. I den senere tiden er det igjen kraftig vekst i oljeinvesteringene, men også god vekst i tradisjonell eksport.

Den økonomiske veksten i OECD-området er på veg ned. 2019 ligger an til å bli vesentlig svakere enn 2018 for nesten alle viktige handelspartnere. IMF venter at den lavere veksten i stor grad holder seg i 2020, mens OECD og SSB venter en ytterligere nedgang. Den uforutsigbare amerikanske økonomiske politikken, handelskrigen USA-Kina og Storbritannias Brexit er noen faktorer bak den svakere utviklingen og oppfatning om at usikkerheten er stor. Stabiliseringspolitikken vil, på grunn av høy statlig gjeld og negative eller svært lave renter, være lite potent. Internasjonale markedsrenter viser tro på at rentene vil forbli svært lave svært lenge, med blant annet negative 10-årige renter.

Boks 2.1

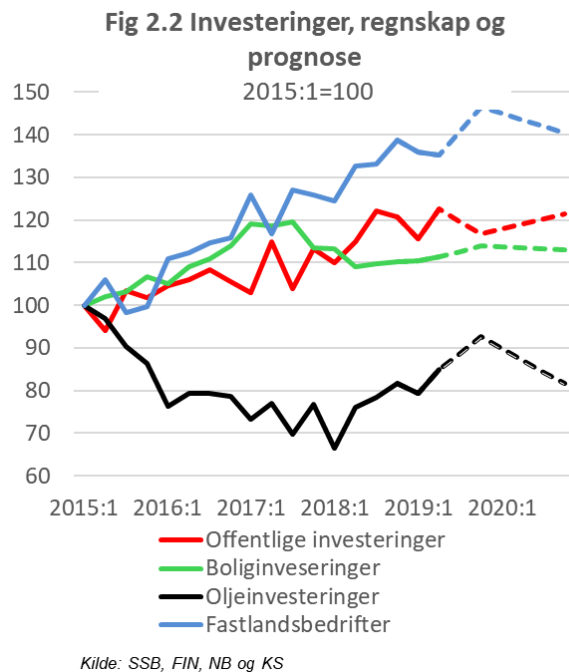
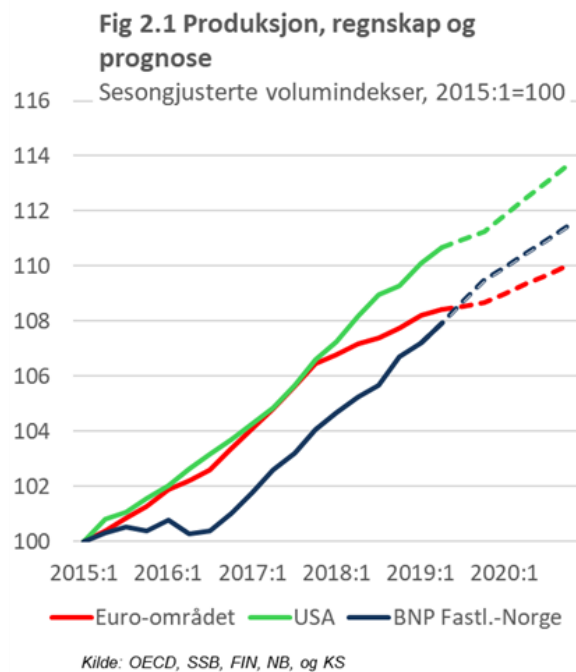
Sjeføkonomen i KS følger den økonomiske utviklingen i Norge tett og presenterer kortfattede ukentlige rapporter om utviklingen i makroøkonomisk statistikk, prognoser og noen sentrale markedsobservasjoner samt noen kommentarer knyttet til dette under vignetten: Ukens makrotall. Disse legges fortrinnsvis ut på fredager på sjeføkonomsiden på ks.no. Her finnes også andre artikler som omhandler norsk makroøkonomi med direkte eller indirekte relevans for økonomien i kommuner og fylker.

<https://www.ks.no/fagomrader/okonomi/sjefokonomens-side/>

Norsk økonomi viser foreløpig få konjunkturmessige svakhetstegn. SSB og Finansdepartementet anslår trendveksten i norsk økonomi til nær 2,0 prosent. En vekst i BNP Fastlands-Norge (målt som årlig rate) gjennom første halvår av 2019 på overkant av dette indikerer at norsk økonomi fortsatt er inne i en moderat konjunkturoppgang. Oppgangen ventes også å fortsetter i andre halvår. BNP Fastlands-Norge vil da på årsbasis trolig stige litt mer i 2019 enn i 2018. Konjunkturomslaget ventes av mange å komme ganske raskt i 2020. Disse prognosene baser seg i stor grad på en tolkning av oljeselskapenes uttalte investeringsplaner for neste år (SSBs investeringsundersøkelse), som innebærer om lag 0-vekst som årsgjennomsnitt og dermed klar nedgang gjennom året. Dette sammen med at det ikke er lett å se hva som fullt ut skulle kunne dekke opp for dette vekstbortfallet, gir utsiktene til konjunkturmessig nedgang. Eksporten vil utvikle seg svakt som følge av internasjonal nedgang, men det vil også komme impulser som trekker i motsatt retning slik at konjunkturedgangen trolig blir moderat. Med et relativt stort overheng fra i år vil veksten i årsgjennomsnittet for BNP Fastlands-Norge kunne holde seg bra oppe i 2020.

Arbeidsledigheten er også en indikator som brukes for å beskrive konjunktursituasjonen for økonomien som helhet. Målt både med AKU og med NAVs registreringer falt ledigheten litt i begynnelsen av 2019, men har i det siste stabilisert seg eller endog steget litt. Det peker mot at

konjunkturoppgangen er i ferd med å dø ut. Gjennomsnittet av ledighetsraten fra AKU i årets sommermåned var 3,8 prosent, det samme som gjennomsnittet siste 25 år. Det kan tas som en indikasjon på at økonomien er i en konjunkturnøytral situasjon med normal kapasitetsutnyttelse.

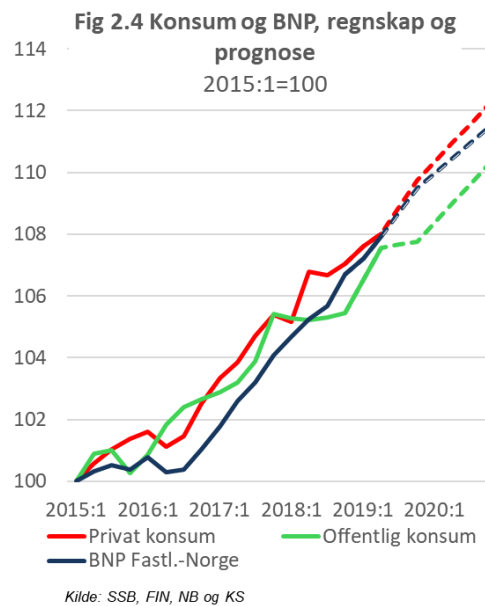
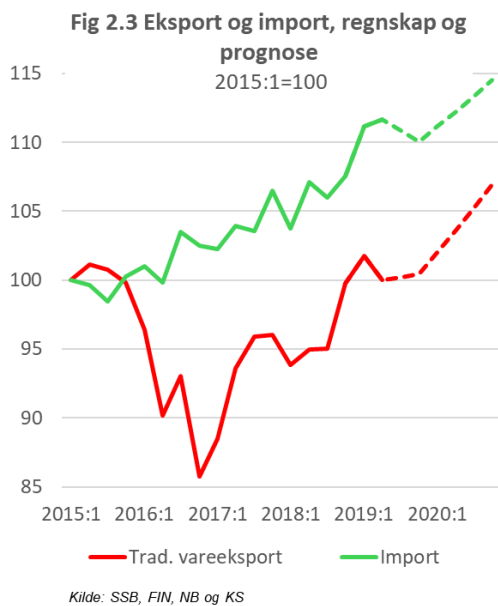

2.1 Skifte i drivkrefter fra olje og utland til norske husholdningers konsum

Konjunkturoppgangen drives i år fram av økt etterspørsel fra petroleumssektoren og ganske høy eksportvekst. Bak eksportutviklingen ligger god internasjonal etterspørselsvekst etter petroleumrelatert utstyr og en svak norsk krone. Det generelle internasjonale vekstfallet har ennå ikke slått inn i norsk eksport. Oljeinvesteringene ventes å nå en topp rundt kommende årsskifte, og deretter falle. Styrken på dette fallet og utviklingen videre vil være helt sentralt for den norske konjunkturutviklingen de neste årene. Oljenæringen har fått ned kostnadene – og er i dag mer robust overfor relativt lave oljepriser. På noe sikt er det nokså klart at disse investeringene uansett vil falle. De kan likevel komme til å holde seg på et relativt høyt nivå i ganske lang tid, men neppe bidra til å trekke opp den mere langsiktige veksten i økonomien.

Til tross for lave renter internasjonalt med svakere økonomiske utsikter og økte norske renter, har krona svekket seg så langt gjennom innværende år. Det stimulerer eksportvirksomhetene, og demper effektene av svake internasjonale konjunkturer. Svak krone virker imidlertid også dempende på inntektsutviklingen i husholdningene gjennom økt importert prisvekst. Valutakurser er vanskelige å predikere og kronesvekkelsen har kommet samtidig med at prognosene stort sett har pekt motsatt veg. Forklaringen kan være at internasjonal uro – fordi verdensmarkedet for norske kroner er

begrenset – er noe som svekker krona, men som ikke oppfattes som en fundamental faktor i bestemmelsen av kronekursen. SSB har begynt å forutsette uendrede valutakurser framover i sine prognoser.

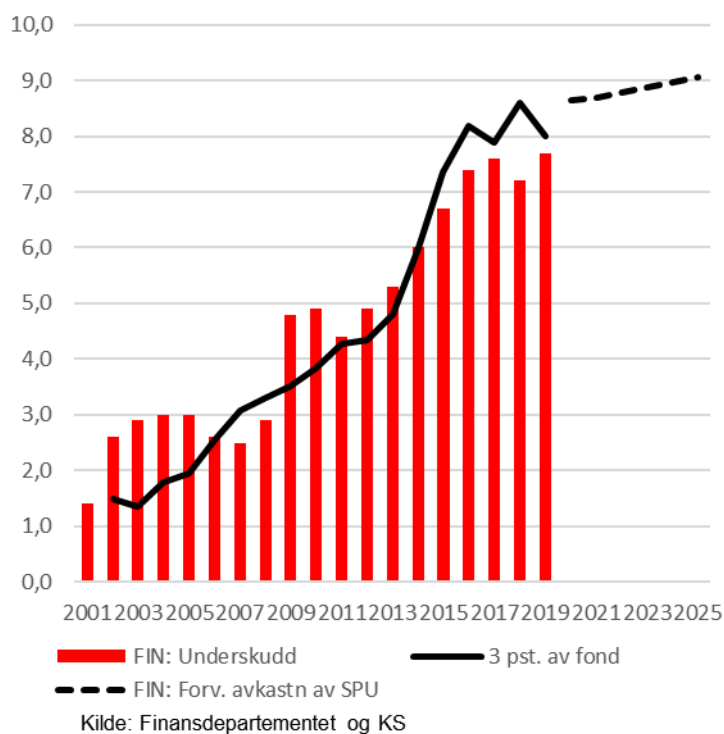
Investeringene i fastlandsbedriftene har falt gjennom første halvår i år, etter tre år med ganske høy vekst. Jfr. figur 2.2 innebærer gjennomsnittet av prognosene til SSB, Finansdepartementet og Norges Bank en betydelig vekst gjennom andre halvår 2019, før investeringene «må» falle gjennom 2020. Det har vært en betydelig oppbygging av produksjonskapasitet gjennom store investeringer i konjunkturoppgangen. Med utsikter til nedgang i både norsk og internasjonal økonomi vil det dermed være mindre behov for slike utvidelser. Investeringer er gjerne sterkt sykliske og en betydelig kilde til makroøkonomiske svingninger.

I prognosene for 2020 dempes konjunkturedgangen av at etterspørselen fra husholdningene tar seg litt opp. Privat konsum har i flere år utviklet seg ganske svakt, blant annet som følge av svak reallønnsutvikling og usikre tider. Mens det i fjor knapt var noen reallønnsvekst, ser den i år ut til å bli rundt 1 prosent. Sysselsettingen økte markert i fjor og ligger an til å øke om lag like mye i år. Til neste år vil økt reallønnsvekst kunne gi god vekst i husholdningenes inntekter selv om sysselsettingen øker mindre enn i konjunkturoppgangen. Når kanskje rentene også vil øke mindre enn tidligere lagt til grunn, ligger det an til at veksten i privat konsum tar seg opp. Tidligere høy boligbygging og lavere befolkningsvekst bidrar til at boliginvesteringene, i likhet med i år, ventes å holde seg mer på det jevne.

I årene 2014-2016 økte oljepengebruken, definert som strukturelt oljekorrigert budsjettunderskudd, årlig tilsvarende 0,6 prosent av BNP Fastlands-Norge. I fjor og i år har det samlet sett, ifølge tall fra revidert nasjonalbudsjett 2019, knapt vært noen økning i det hele tatt. Per september 2019 ligger oljepengebruken an til å komme langt under handlingsregelens 3-prosentbane. Utviklingen i verdens finansmarkeder inkludert kronekursen sammen med noe tilførsel av nye oljeinntekter har fått oljefondet til å komme langt over banen som ble lagt til grunn i statsbudsjettet for 2019, også det reviderte. 2020-budsjettet ventes ikke å innebære noen stor økning i oljepengebruken.

Fra 2017 og fram til nå har veksten i offentlig konsum gjennomgående vært noe lavere enn veksten i BNP Fastlands-Norge. Denne utviklingen ventes å fortsette neste år. Veksten i offentlige investeringer ventes også å holde seg meget moderat i tiden framover.

**Fig 2.5 Strukturelt oljekorr.
budsjettunderskudd
Prosent av BNP F-N**

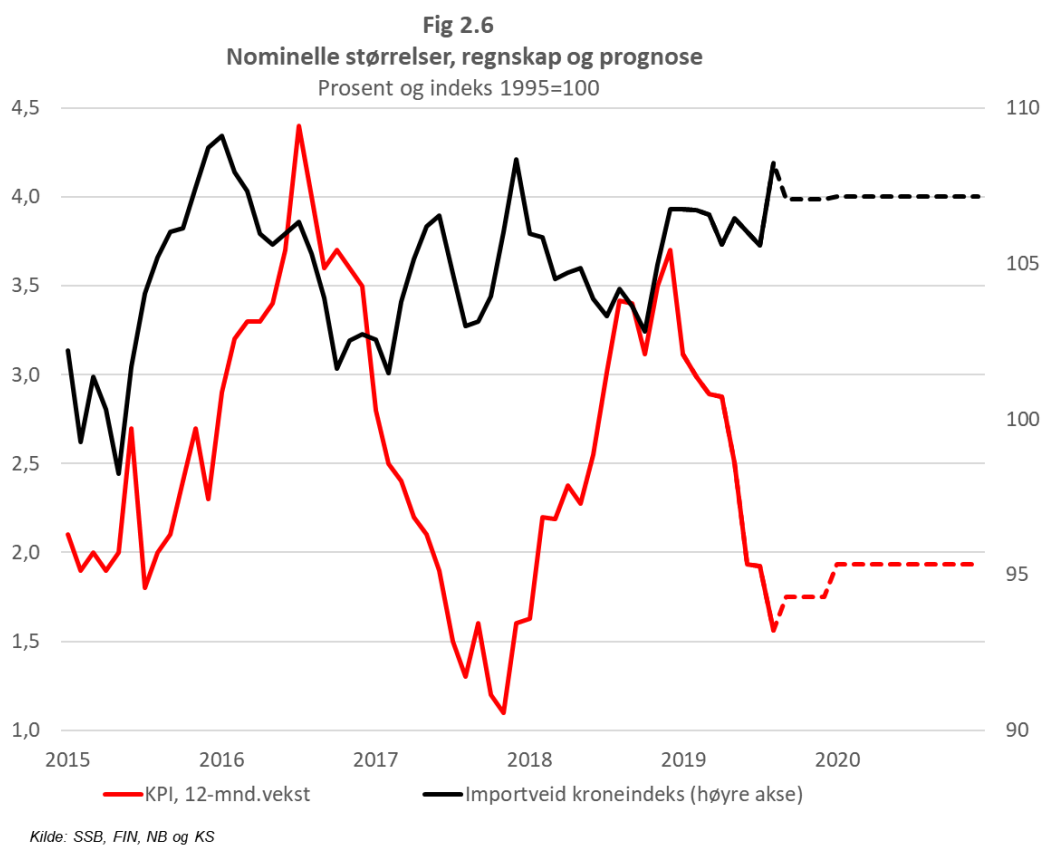

I 2018 bidro høye elektrisitetspriser til en overraskende høy KPI-vekst på 2,7 prosent. Med en vekst i gjennomsnittlig årslønn på 2,8 prosent, ble reallønnsveksten knapt synlig og det gjennomsnittlige reallønnsnivået var i 2018 faktisk litt lavere enn i 2014. I etterkant av oljeprisnedgangen i 2014 svekket krona seg klart. Dette sammen med svingende og gjennomgående høye elektrisitetspriser har medført betydelige svingninger i veksten i konsumprisindeksen (KPI) rundt en høyere trend enn gjennom foregående 25 år.

Vårens frontfagsoppgjør endte med en anslått årslønnsvekst på 3,2 prosent. Veksten i konsumprisindeksen (KPI) i 2019 ble av det tekniske beregningsutvalget for inntektsoppgjørene i mars/april anslått til 2,4 prosent, og de siste prognosene ligger i underkant av det. Det stiplede linjene i figur 2.6 viser det som kreves med en konstant inflasjon resten av året for at KPI-veksten skal ende på gjennomsnittet av de siste årsvekstanslagene til SSB, Finansdepartementet og Norges Bank

på 2,2 prosent, og det virker realistisk. Dermed ligger det an til en klar reallønnsvekst i år. Det gjennomsnittlige reallønnsnivået blir da høyere enn i 2014 og dermed rekordhøyt¹.

Inflasjonsanslagene for neste år ligger stort sett rundt 2,0 prosent eller litt lavere, og med et gjennomsnitt på 1,9 prosent. Elektrisitetsprisene ligger an til å falle litt, og mange prognosemakere regner også med litt lavere oljepriser. I motsatt retning kan kronekursen nå komme til å virke. Den svartstiplede linjen viser den konstante kronekursen resten av året, og tilsvarende neste år som skal til for å realisere gjennomsnittsprognosen fra de tre tunge institusjonene. Lønnsveksten blir av Norges Bank og SSB anslått til henholdsvis 3,3 og 3,6 prosent i 2020. Dermed kan reallønnsveksten sies å ligge an til å stige enda litt mer enn i år, og bli ganske lik gjennomsnittet siste 30 år.

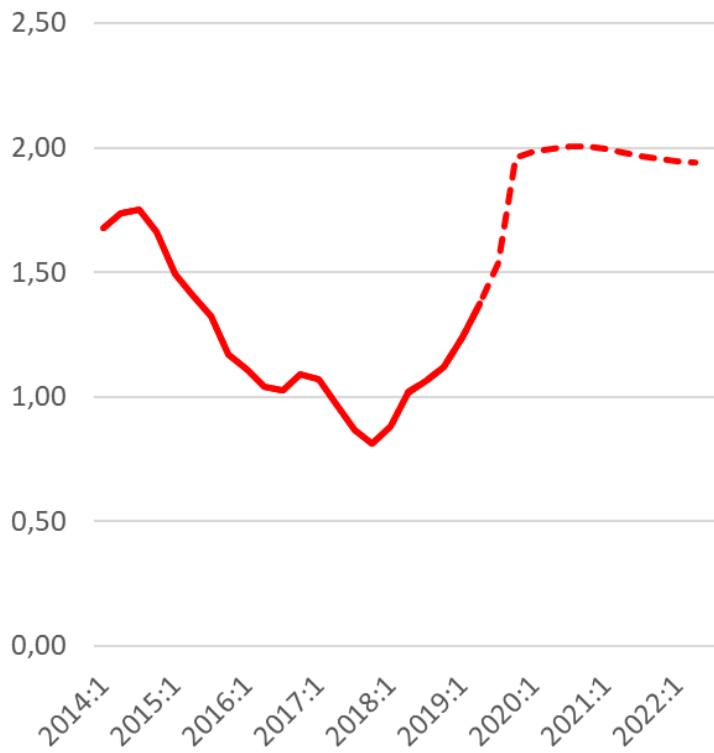

For å motvirke oljenedturen ble styringsrenta satt ned og kom i mars 2016 ned til rekordlave 0,5 prosent. Den etterfølgende konjunkturoppgangen fikk Norges Bank til å heve styringsrenta i september i fjor og tre ganger så langt i 2019, sist i september til 1,5 prosent. I sin siste

¹ Det er riktignok ikke så flott som det kan høres ut: Det har vært vanlig å regne med en produktivitetsvekst på 1,5-2 prosent per år som skulle gi en liknende reallønnsutvikling over tid.

pengepolitiske rapport er Norges Banks vurdering at slik det nå ser ut vil renta forbli uendret ut 2022. Pengemarkedsrenta ventes ganske raskt å ta seg opp om lag 2,0 prosent.

Fig 2.7 Pengemarkedsrente, Norges Banks prognose

Tabell 2.1 Norsk økonomi - regnskap og prognoser

Realvekst fra foregående periode	Regnskap, sesongjustert				Anslag for 2019					Anslag for 2020				
	artalsrater	Årl.rate, siste ²⁾			FIN	SSB	NBa	SSB	NBa	FIN	SSB	NBa	SSB	NBa
	19:1	19:2	4 kvart.	2 kvart.	14/5	6/6	20/6	5/9	19/9	14/5	6/6	20/6	5/9	19/9
Privat konsum	0,5	0,4	1,7	1,8	2,3	2,1	2,0	2,4	1,8	2,9	2,6	2,0	2,4	2,3
Offentlig konsum ³⁾	1,0	1,0	1,2	3,2	1,7	1,7	1,7	2,2	1,9	..	1,7	1,3	1,8	1,2
- kommuneforvaltningen	0,6	0,7	1,4	2,4	1,0
Oljeinvesteringer	-3,0	7,1	12,3	5,4	13,0	14,5	14,0	15,4	14,5	-3,3	-2,5	1,0	-1,6	2,5
Investeringer Fastl.-Norge	-2,1	1,6	4,3	-0,9	3,6	2,5	..	3,9	..	1,9	1,4	..	0,9	..
- fastlandsbedrifter	-2,1	-0,5	6,5	-0,6	6,7	4,0	4,2	6,1	3,8	3,7	0,9	3,5	0,4	2,6
- boliger	0,2	0,9	-3,0	1,8	0,9	1,0	0,3	2,6	0,9	0,8	2,1	1,0	1,9	0,6
- offentlig forvaltning	-4,3	6,1	8,8	-4,0	1,2	1,4	..	1,6	1,4	..	0,9	..
- - kommuneforvaltningen	-1,4	-5,6	9,9	-6,6	0,0
Etterspørsel fra Fastl.Norge	0,1	0,8	2,2	1,5	2,4	2,1	2,0	2,4	2,0	2,1	2,1	2,0	1,9	1,8
Eksport i alt	2,0	-0,3	1,3	2,6	1,8	2,3	..	1,9	..	6,9	5,9	..	6,0	..
- tradisjonell vareeksport ⁴⁾	2,0	-1,7	4,2	7,3	5,2	5,7	5,0	4,9	5,0	5,3	3,6	2,0	3,8	2,0
Import i alt	3,3	0,4	3,7	8,8	3,8	4,0	3,4	5,5	4,3	2,1	2,3	2,2	1,8	1,2
BNP	0,0	0,3	1,4	0,6	2,1	2,1	2,0	1,6	1,3	3,4	3,0	2,3	3,3	0,0
BNP Fastlands-Norge	0,5	0,7	2,5	2,6	2,7	2,5	2,6	2,4	2,7	2,5	2,2	1,9	2,2	1,9
- kommuneforvaltningen	0,3	0,7	2,9	2,6	1,2
Timeverksproduktivit FN	0,5	0,3	0,9	1,5	1,3	0,6	..	0,5	..	0,7	0,6	..	0,4	..
Utførte timeverk F-Norge	-0,1	0,4	0,9	1,5	1,4	1,9	..	1,9	..	1,8	1,6	..	1,8	..
- kommuneforvaltningen	-0,1	0,5	1,7	1,1	0,5
Antall sysselsatte i alt	0,5	0,4	1,8	0,9	1,4	1,5	1,7	1,6	1,8	0,8	0,5	0,8	0,5	1,2
- kommuneforvaltningen	0,3	0,3	1,8	1,9
<i>Memo: BNP handelspartnere</i>			2,3		1,9	2,0	2,0	1,7	1,8	1,9	1,7	2,0	0,9	1,8

1) Regnskap er det kvartalsvise nasjonalregnskapet fra SSB. Anslag FIN, NBa og SSB er sist publiserte prognoser fra hhv. Finansdepartementet, Norges Bank og Statistisk sentralbyrå.

2) Vekst siste fire (to) kvartaler over de siste fire (to) kvartalene ett (et halvt) år tidligere.

3) Norges Banks prognoser inkluderer også off. investeringer.

4) Norges Banks prognoser inkluderer også tjenesteeksport.

2.2. Regional utvikling

Oljenedturen innebar store regionale forskjeller i økonomisk utvikling. Fylkesfordelte nasjonalregnskapstall viser at forskjellene i volumveksten i verdiskaping (bruttoproduktet) var stor også i 2017 (jfr. figur 2.8). Rogaland lå helt i bunn med -0,4 prosent, mens Trøndelag var helt på topp med 2,9 prosents vekst. BNP-Fastlands Norge økte til sammenlikning med 2 prosent.

Ettersom SSB sitt fylkesfordelte nasjonalregnskap ikke går lenger enn 2017, har KS utarbeidet en indikator for fylkesvis bruttonasjonalprodukt. Indikatoren viser at bruttonasjonalproduktet økte i alle fylker i 2018 og alle fylker lå meget tett rundt veksten i BNP Fastlands-Norge på 2,2 prosent. Forskjellen fra topp til bunn var bare 0,7 prosentpoeng².

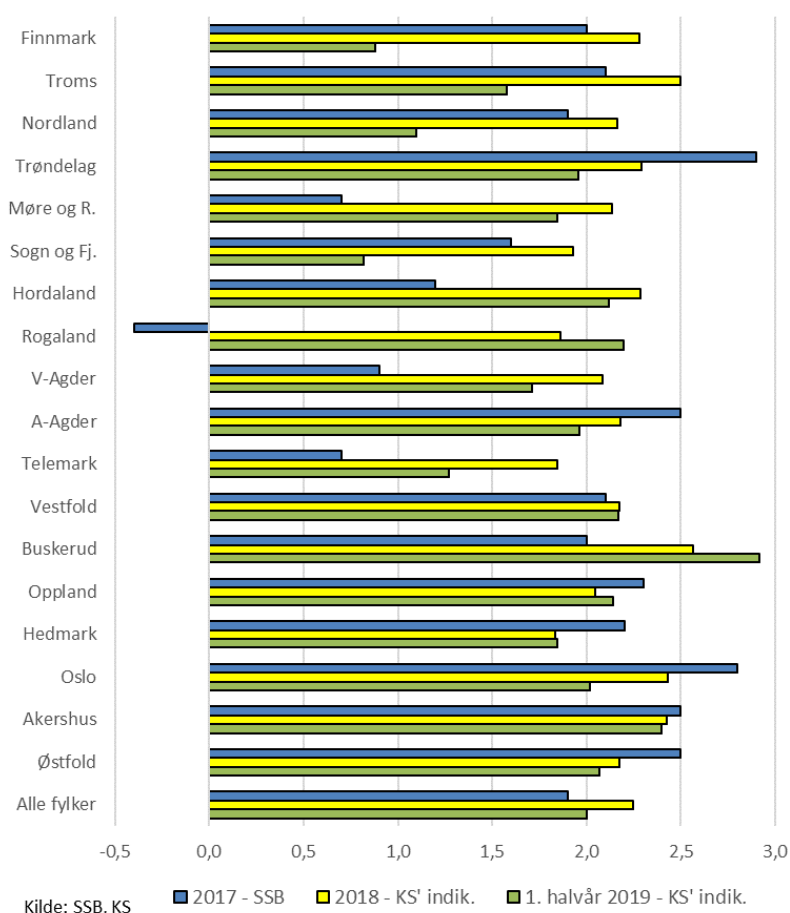
KS-indikatoren viser at veksten i 2018 var høyest i fylkene Buskerud, Akershus, Oslo og Troms, og lavest i Hedmark, Telemark og Rogaland. Veksten gikk litt ned fra 2017 til 2018 i alle de 5 fylkene med den høyeste veksten i 2017, men kraftig opp i vestlandfylkene og Vest-Agder.

² Aktivitet på Kontinentalsokkelen og Svalbard er holdt utenom.

Indikatoren er beregnet også for de to første kvartalene i 2019, slik at vi får en sammenlikning av bruttoprodukt i første halvår 2019 med første halvår 2018. Indikatoren gir en vekst på 2,0 prosent på landsbasis, og forskjellen i vekst mellom fylkene i første halvår er større enn indikatoren viste for fjoråret. Veksten i første halvår var sterkest i Buskerud. Lavest vekst finner vi i Sogn og Fjordane og Finnmark. I disse to fylkene samt i Nordland, Troms og Telemark, tyder indikatoren på at veksten har vært klart lavere i første halvår 2019 enn i 2018.

Produksjonsindikatoren beregnes ved å veie sammen utviklingen i bruttoproduktet (verdiskapingen) i de ulike næringene med fylkenes andel av bruttoproduktet i hver enkelt næring³. Det er derfor grunn til å tro at veksten kan vise seg å være noe mer ujevnt fordelt mellom fylkene når vi ser de endelige nasjonalregnskapstallene. Jevnt over fanger denne metoden imidlertid opp hovedtrekkene i den regionale utviklingen, men det er likevel en del usikkerhet knyttet til tallene.

Fig. 2.8. Indikator for realvekst i BNP

³ Det er viktig å merke seg at KS sin modell baserer seg på at næringsstrukturen i fylkene i 2018 og 2019 er den samme som den var i 2017.

Norges Banks undersøkelse i de regionale nettverkene ble sist gjennomført i august 2019. Disse undersøkelsene gjennomføres som intervju med om lag 300 bedrifter over hele landet 3-4 ganger i året.

Ifølge undersøkelsen økte produksjonen de siste tre månedene med om lag 3,0 prosent, målt i årlig rate. Det var samme vekst som i undersøkelsen i mai. Veksten var sterkest hos oljeleverandørene og tjenesteytere rettet mot næringslivet. Bedriftene venter at produksjonsveksten vil avta litt det neste halve året, det vil si fram til begynnelsen av 2020, og undersøkelsen gir et anslag på 2,7 prosent for landet som helhet.

Boks 2.2: Norges Banks regioninndeling

Nord: Nordland, Troms og Finnmark

Midt: Trøndelag

Nordvest: Sogn og Fjordane og Møre og Romsdal

Sørvest: Rogaland og Hordaland

Sør: Aust- og Vest-Agder, Telemark, Vestfold

Øst: Oslo, Akershus, Østfold og Buskerud

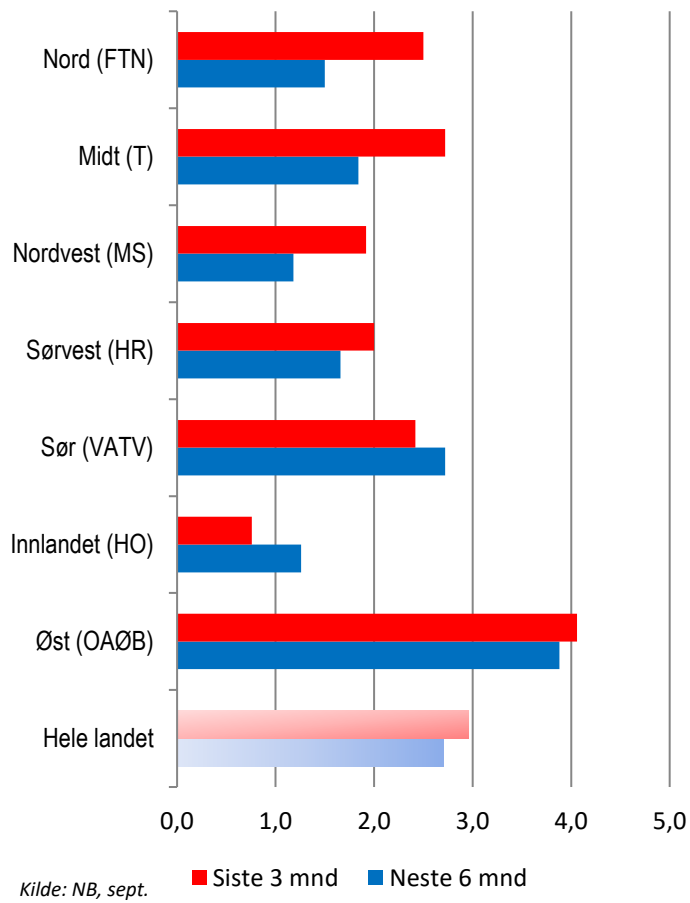
Innlandet: Hedmark og Oppland

Det er tydelige forskjeller mellom regionene både i faktisk produksjonsvekst de siste tre månedene og forventet vekst neste halvår. Det var klart sterkest vekst i region Øst de siste tre månedene, og det forventes sterkest vekst her også de neste seks månedene. Regionene Innlandet og Sør forventer at veksten vil ta seg opp de neste seks månedene, mens det i resten av landet forventes avtakende vekst.

Den rapporterte veksten på landsbasis fra Norges Banks nettverk de siste tre månedene er sterkere enn KS' indikator, og region Innlandet skiller seg mer negativt ut i Norges Banks undersøkelse enn ved bruk av KS-indikatoren. Likevel samsvarer resultatene til en viss grad. Rapportert vekst er sterkest i region Øst, noe som samsvarer rimelig godt med veksttallene for de tilhørende fylkene med KS-indikatoren (Buskerud og Akershus med sterkest vekst, Oslo og Østfold også litt over landsgjennomsnittet). Norges Banks undersøkelse viser at veksten forventes å avta mest i nord, nordvest og midt i landet, langt på vei de samme regionene hvor vår indikator viser at veksten har avtatt mest i første halvår 2019.

For landet som helhet rapporterer Norges Banks nettverk om en sysselsettingsvekst på 0,4 prosent de siste tre månedene, og det forventes at denne vil holde seg også de neste tre månedene. Veksten var svakere enn landsgjennomsnittet i regionene Innlandet, Nordvest og Nord de siste tre månedene, og i region Innlandet forventes det at sysselsettingen vil gå svakt ned de neste tre månedene. Region Sørvest har hatt en vekst som landsgjennomsnittet, men forventer noe svekket vekst fremover. I de øvrige regionene forventes det enten at sysselsettingsveksten vil holde seg eller styrkes. Sterkest sysselsettingsvekst de kommende tre månedene er forventet i regionene Midt og Sør, hvor veksten antas å utgjøre mellom 0,6 og 0,7 prosent.

Fig. 2.9 Indikator for prod.vekst
Pst. årlig rate brt.produkt fastland

3. Arbeidsmarked og befolkning

Arbeidskraften utgjør den klart største andelen av den beregnede nasjonalformuen. Hvor mye en faktisk får ut av arbeidskraften påvirkes blant annet av hvor godt arbeidsmarkedet fungerer, hvor godt man evner å føre en stabiliseringspolitikk og i hvilken grad man klarer å tilføre personer som har problemer med å skaffe seg jobb nødvendig kompetanse for å klare det. Arbeidsledighet innebærer uutnyttede ressurser for samfunnet, inntektstap og mulig sosial stigmatisering for den enkelte. For noen grupper innebærer manglende deltakelse i arbeidslivet også at en faller utenfor en svært viktig arena for integrering. Verdiskapingen i samfunnet avhenger av hvor mange som sysselsettes og hvor mye de jobber. Med et slikt perspektiv er det å få flere ut i arbeidsmarkedet like viktig som å få ned arbeidsledigheten.

3.1 Sysselsettingsveksten dempes og stabil ledighet

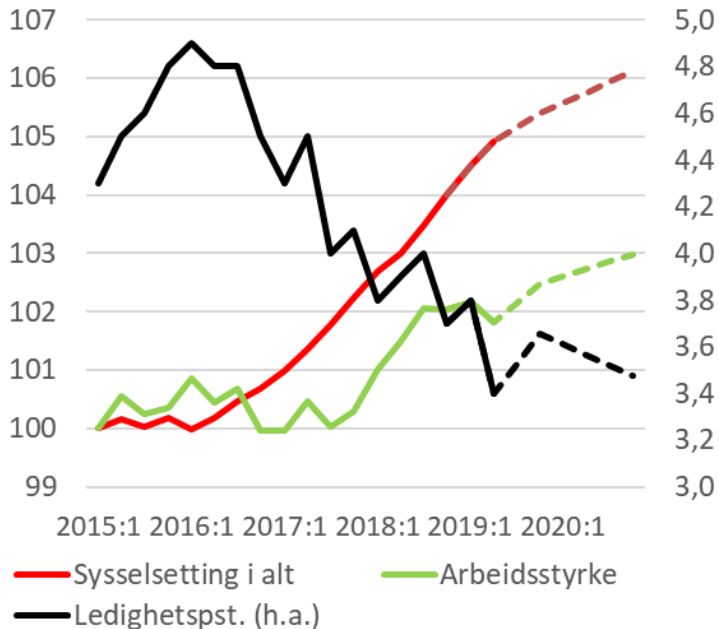
Konjunkturoppgangen har ført til bedring i arbeidsmarkedet. Sysselsettingen begynte å ta seg opp for vel tre år siden, og veksten har vært ganske høy siden starten av 2017. Arbeidsledigheten begynte da umiddelbart å falle, men etter hvert steg arbeidsstyrken markert og bremsede nedgangen i ledigheten. Vekst i befolkningen i arbeidsdyktig alder trekker i hele perioden i retning av at arbeidsstyrken øker, selv om befolkningsveksten er betydelig redusert gjennom de senere årene. I tillegg kommer noen av dem som trakk seg ut av arbeidsstyrken i lavkonjunkturen nå tilbake. Det er også en tendens til at yrkesaktiviteten øker i de eldre aldersgruppene. Det kan være en følge av at de gjennomgående er friskere, bedre utdannet eller at arbeidet er fysisk lettere. Endret atferd på grunn av pensjonsreformen er også en mulig forklaring.

På slutten av sommeren 2019 stoppet nedgangen i arbeidsledigheten målt med AKU helt opp, og ledigheten steg faktisk litt. Det vises imidlertid ikke i figuren, som består av kvartalstall, men vil kunne komme til syne når det foreligger statistikk for hele 3. kvartal. Prognosene peker nå i retning av at arbeidsledigheten ikke kommer videre ned av betydning.

Gjennom konjunkturedgangen stod sysselsettingen i offentlig forvaltning for nesten hele økningen i samlet sysselsetting. Gjennom 2018 og i første halvår 2019 har den offentlige sysselsettingsveksten vært litt lavere enn i «privat» sektor.

Fig 3.1 Arbeidsmarked. regnskap og prognose

Sesongjusterte volumindekser 2015:1
=100 og prosent

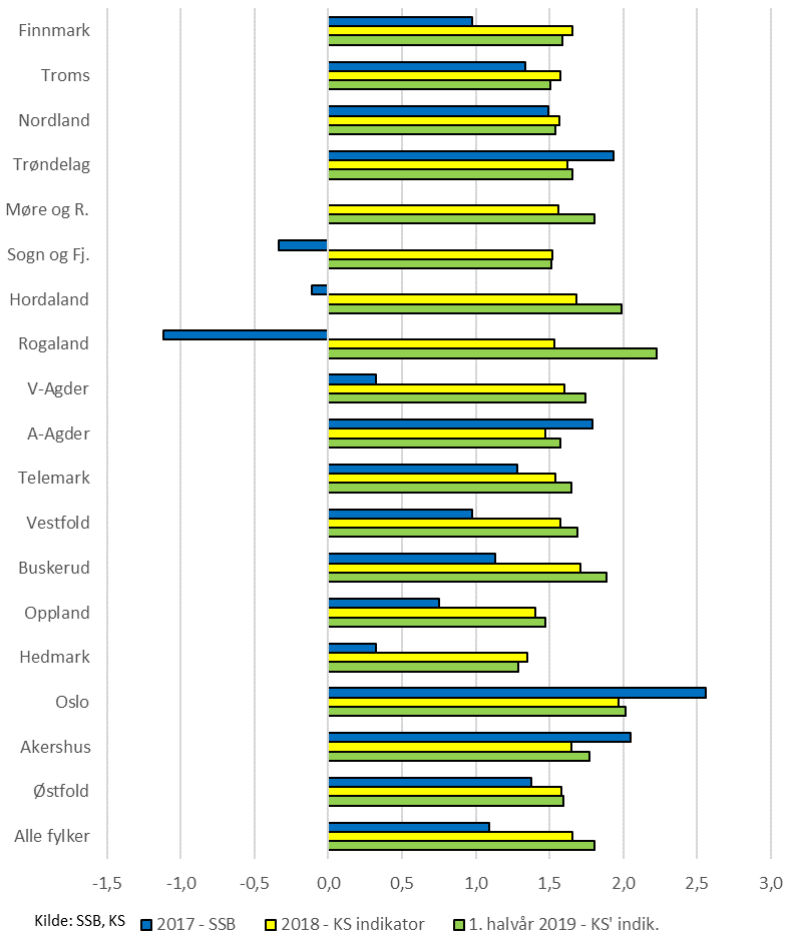
Kilde: SSB, FIN, NB og KS

3.2 Sterkere vekst i sysselsettingen i de fleste fylker

KS' indikator⁴ for den regionale utviklingen i sysselsettingen viser en forholdsvis jevn vekst i 2018 over det meste av landet. Veksten var sterkest i Oslo med 2,0 prosent, og svakest i Hedmark og Oppland med 1,3-1,4 prosent. Indikatoren tyder på at veksten har tatt seg ytterligere opp i første halvår 2019 i 13 av de nåværende 19 fylkene, sammenliknet med første halvår 2018. I de tre nordligste fylkene og i Hedmark, Østfold og Sogn og Fjordane viser vår indikator noe svekket eller stabil vekst i første halvår 2019, sammenliknet med veksten i 2018. For landet som helhet var veksten 1,8 prosent i første halvår 2019 og 1,7 prosent i 2018.

⁴ Det foreligger ikke nasjonalregnskapsstatistikk for sysselsetting etter fylke i 2018. KS' indikator for fylkesfordelt sysselsetting lages på tilsvarende måte som for bruttoproduktet (avsnitt 2.2). Metoden tar utgangspunkt i sysselsettingen etter næring. Denne fordeles etter fylkenes andel av den aktuelle sysselsettingen i 2017, som er siste år det finnes tall for. Tallene for 2017 er hentet fra tabell 11713.

Fig. 3.2 Vekst i sysselsetting
Vekst fra foregående år i prosent

Fortsatt nedgang i arbeidsledigheten

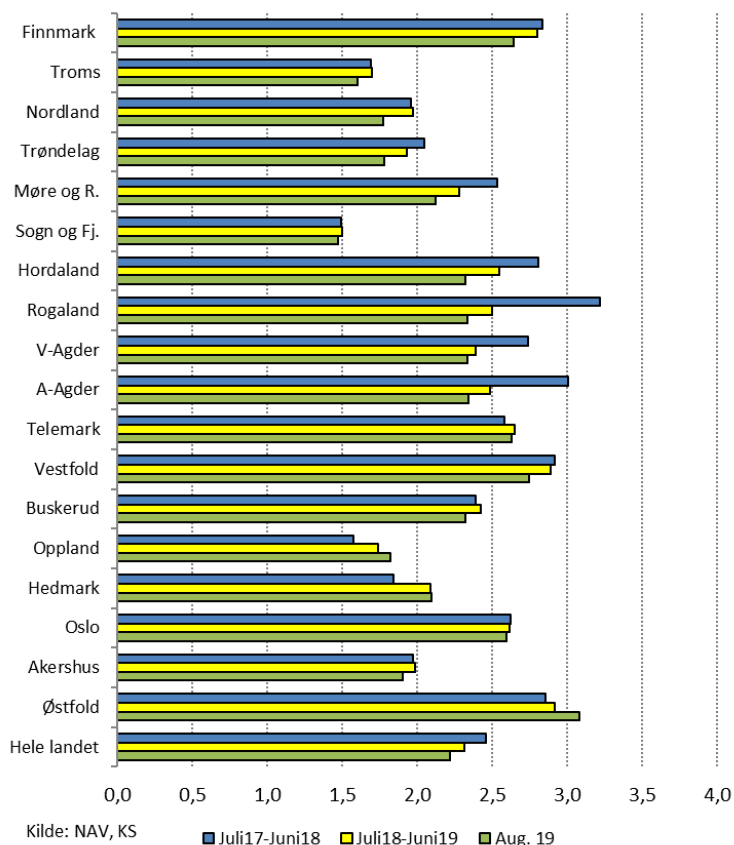
Arbeidsledigheten, målt ved registrerte helt arbeidsledige ved NAV, utgjorde 2,3 prosent av arbeidsstyrken i gjennomsnitt i 12-månedersperioden som omfatter 2. halvår 2018 og 1. halvår 2019. Den tilsvarende arbeidsledighetsraten i forrige 12-månedersperiode var 2,5 prosent. Ledigheten gikk ned i alle fylker unntatt Østfold, Oppland og Hedmark, selv om nedgangen var svak i enkelte av fylkene. I august 2019 var ledigheten på landsbasis 2,2 prosent (sesongjustert⁵). Arbeidssøkere som deltar på tiltak utgjorde i august 0,6 prosent av arbeidsstyrken ifølge NAV.

Nedgangen i ledighetsraten var sterkest i Rogaland i 12-månedersperioden juli 2018 til juni 2019, men nedgangen var betydelig også i Agder-fylkene, Hordaland og Møre og Romsdal. I august 2019 ser det ut til at ledigheten fortsetter å gå ned unntatt i Østfold, Oppland og Hedmark. Østfold hadde høyest ledighet både i 2018/19 og i august 2019, mens Sogn og Fjordane hadde den laveste ledighetsraten i alle tre periodene. Når vi sammenlikner 12-månedersperioden juli18-juni19 med den

⁵ De fylkesvise ledighetsratene for august som fremgår av figur 3.3, er beregnet av KS ved å justere for forholdet mellom sesongjustert og ikke-sesongjustert antall helt ledige i hvert fylke i henhold til NAVs tall for august. Vi får da et uttrykk for sesongjusterte ledighetsrater i fylkene.

foregående, ser vi at forskjellene i ledighetsrater mellom fylkene ble klart redusert. August-tallene indikerer at det fortsatt skjer en utjevning i ledighetsratene mellom fylkene.

Fig. 3.3 Helt arbeidsledige
Ledighetsrate juli 2017 - juni 2019 (gj.sn.)
og august 2019, pst

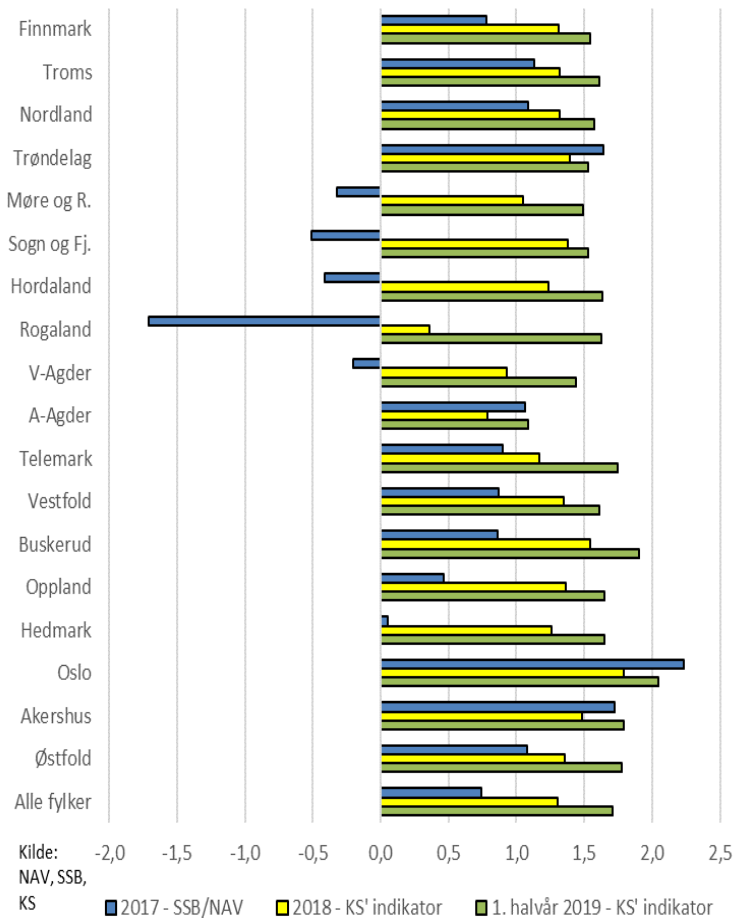

Arbeidsstyrken økte i alle fylker i første halvdel av 2019

Når vi legger sammen tallene for arbeidsledige fra NAV med tallene på sysselsatte basert på nasjonalregnskapet jfr. figurene 3.2 og 3.3, får vi en indikator på arbeidsstyrkens størrelse som avviker noe fra det som er målt direkte i AKU og som er vist i figur 3.1.

Arbeidsstyrken målt på denne måten viste en økning på 1,7 prosent for landet som helhet i første halvår 2019 og 1,3 prosent i 2018, jfr. figur 3.4. Størst økning i første halvår 2019 finner vi i Oslo med 2,0 prosent, og deretter følger Buskerud med 1,9 prosent. Økningen var svakest i Aust-Agder med 1,1 prosent. I alle fylker var veksten i arbeidsstyrken sterkere i første halvår 2019 enn i 2018, målt med KS' indikator.

Fig. 3.4 Indikator for vekst i arbeidsstyrken
Gj.sn. vekst i prosent

KS' indikator viser at arbeidsstyrken i landet som helhet økte med 1,3 prosent i 2018 og med 0,75 prosent i 2017. AKUs arbeidsstyrketall for tilsvarende to perioder viser en økning på 1,4 prosent i 2018 og nedgang i arbeidsstyrken på 0,2 prosent i 2017 og dermed et klart sterkere omslag enn vår indikator. Forskjellene reflekterer at AKU viste svakere utvikling i sysselsettingen enn nasjonalregnskapet i 2017 og noe sterkere sysselsetningsvekst i 2018. Også på fylkesnivå er det større variasjon i AKU-tallene enn i vår indikator.

KS' indikator for arbeidsstyrken som er basert på nasjonalregnskapet og NAV blir imidlertid ikke helt konsistent ettersom de sysselsatte registreres etter arbeidssted, mens de ledige registreres etter bosted. Forskjellen mellom nasjonalregnskapet og AKU når det gjelder sysselsetting henger bl.a. sammen med at førstnevnte er mer utfyllende og bl.a. inkluderer korttidsarbeidsinnvandrere og utlendinger sysselsatt i utenriksjøfart - grupper som ikke er med i AKU. Vår indikator er dermed mer dekkende for det totale arbeidstilbudet. AKU på sin side er konsistent når det gjelder populasjon, men usikkerhetene på fylkesnivå knyttet til at AKU er en utvalgsundersøkelse blir så stor at vi har valgt å ikke legge noen vekt på fylkesfordelte AKU-tall.

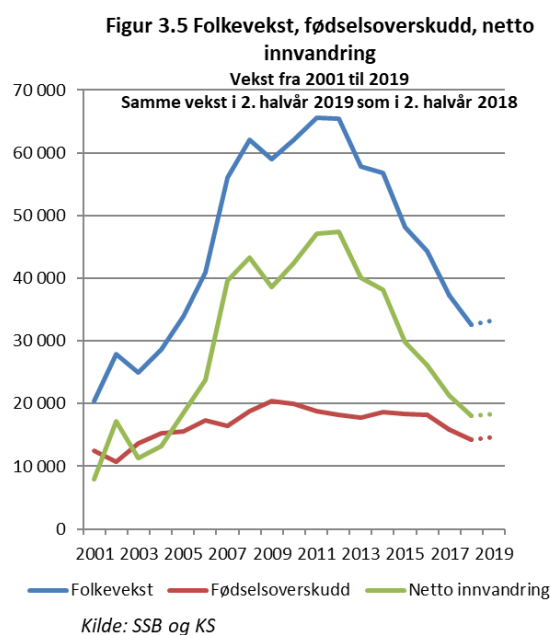
3.3 Folkevekst ventes å holde seg på dagens nivå framover

I første halvår i år økte antall innbyggere i Norge med vel 17 400, til 5 346 600. Befolkningsveksten var om lag 700 høyere enn i tilsvarende periode i fjor. Om lag 60 prosent av veksten siste halvår kom som følge av netto innvandring og 40 prosent som følge av fødselsoverskudd.

Befolkningsveksten fra 1. juli 2018 til 1. juli 2019 ble 33 300. Dersom veksten i andre halvår i år blir som i andre halvår i fjor kan veksten gjennom 2019 bli i samme størrelsesorden. I så tilfelle blir veksten noe høyere enn i fjor, men om lag 1000 personer lavere enn den befolkningsvekst som lå til grunn for TBUs beregninger av merkostnader av befolkningens størrelse og aldersmessige sammensetning (demografiutgifter) i utvalgets juni-rapport.

TBUs anslag på merutgifter i 2020 er basert på middelalternativet i befolkningsframskrivingene til SSB fra juni 2018, justert for avvik mellom befolkningsframskrivingen for 1. januar 2019 og faktisk befolkning 1. januar 2019 for enkelte årskull.

For 2020 anslår TBU merutgiftene for kommunesektoren som isolert sett følger av den demografiske utviklingen til om lag 1,3 mrd. kroner. Merutgiftene for kommunene utgjør 1,7 mrd. kroner, mens fylkeskommunenes utgifter kan se ut til å ville bli redusert med om lag 0,4 mrd. kroner. Av merutgiftene for kommunesektoren samlet sett ble det anslått at om lag 0,9 mrd. kroner vil belaste de frie inntektene. I disse beregningene anslås kostnadene ved å videreføre nivået på sentrale kommunale tjenester når befolkningen endres. Beregningene bygger på at kostnadene per innbygger i ulike aldersgrupper holdes konstant, og når det forutsettes uendret produktivitet følger det at standarden på tjenestene og dekningsgraden ville kunnet være uendret. Det tas ikke hensyn til målsetninger om utbygging av tjenester eller endringer i behovene i ulike aldersgrupper. Merutgiftene i kommunene kan hovedsakelig henføres til de eldre aldersgruppene, mens det for barn i barnehagealder er det ventet lavere kostnader. For fylkeskommunene er det nedgangen i antall 16-18-åringene som slår sterkt ut.

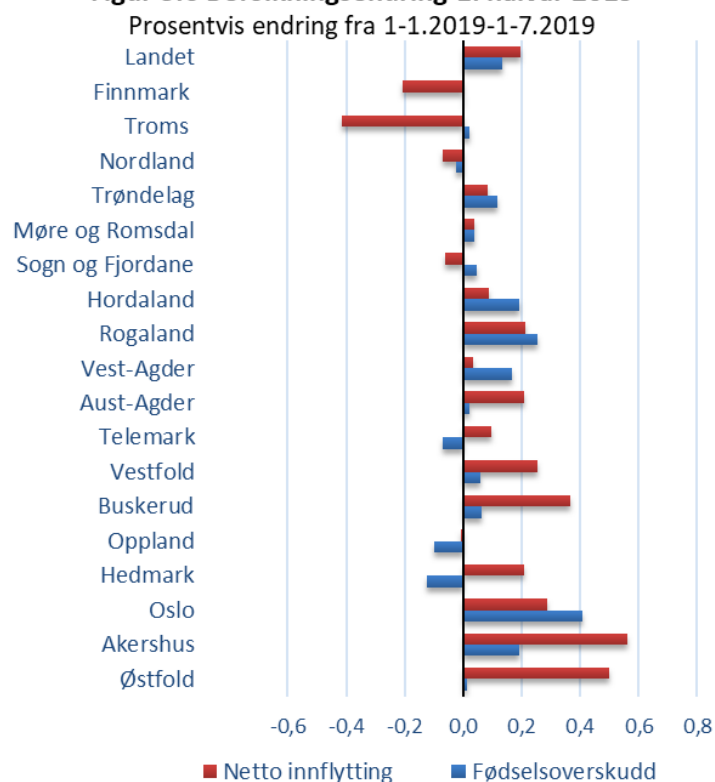

3.4 Store regionale forskjeller i befolkningsveksten

Befolkningsøkningen i første halvår viste store regionale forskjeller og for landet under ett var veksten på 0,3 prosent. Kun om lag halvparten av norske kommuner hadde økning i folketallet. I hovedsak var det de største kommunene som hadde befolkningsøkning. Akershus og Oslo hadde høyest prosentvis vekst med henholdsvis 0,8 og 0,7 prosent. Målt i antall personer sto Akershus og Oslo for vel halvparten av den totale befolkningsøkningen. Nettoinnflyttingen bidro mest til veksten i Akershus, mens fødselsoverskudd stod for en stor del av befolkningsveksten i Oslo. Innenlands flytting bidro mest til befolkningsveksten i Akershus, mens i Oslo fikk et betydelig vekstbidrag fra nettoinnvandring fra utlandet. I alle fylkene bidro netto innvandring fra utlandet til vekst i folketallet, men i innenlands flytting bidro til å trekke ned folketallet i hele 11 fylker.

I første halvår gikk folketallet ned i Finnmark, Troms, Nordland og Oppland. I de tre nordligste fylkene var det innenlands flytting som førte til at folketallet falt, mens innvandring fra utlandet trakk i motsatt retning. I Oppland var det negativt fødselsoverskudd som bidro til nedgangen.

Figur 3.6 Befolkningsendring 1. halvår 2019

4. Aktiviteten i kommunene

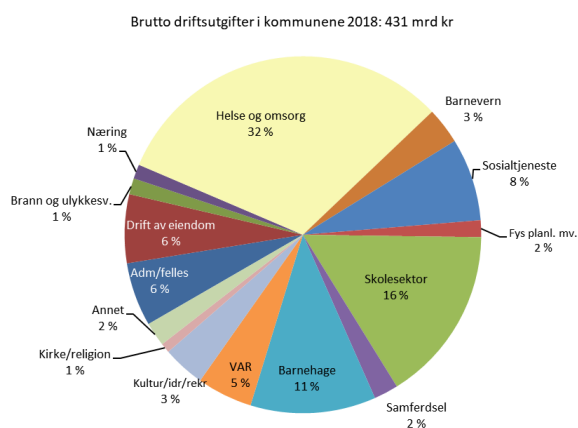
Kommunesektoren er en svært viktig for norsk velferd. Store deler av offentlig finansierte velferdstjenester produseres i eller videreformidles av kommuner og fylkeskommuner. I tillegg påvirkes velferden indirekte gjennom sektorens betydning for resten av økonomien. Kommunesektoren står for en betydelig del av den samlede sysselsettingen i Norge. De etterspør i tillegg mange varer og tjenester fra privat sektor. Staten gir gjennom lovverk og økonomi rammer for kommuners og fylkeskommuner virksomhet, men atferden i kommunesektoren påvirker samtidig utviklingen i norsk økonomi blant annet gjennom gjeldstilpasning og hvordan ressursene disponeres.

4.1 Kommunenes virksomhet

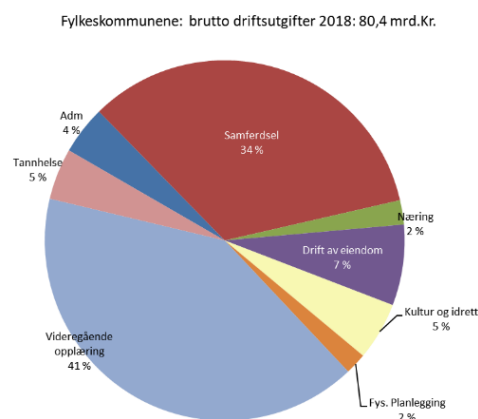
Kommunesektoren sysselsetter om lag 20 prosent av sysselsatte i Norge, mens utførte timeverk utgjør om lag 18 prosent. Forskjellen i andelen sysselsatte og utførte timeverk skyldes at det er relativt mange som jobber deltid i kommunesektoren.

Grunnskole, barnehage, helse- og sosialsektoren legger beslag på om lag 60 prosent av kommunenes brutto driftsutgifter, mens videregående opplæring og samferdsel legger beslag på om lag 75 prosent av fylkeskommunenes brutto driftsutgifter.

Figur 4.1 Brutto driftsutgifter i kommunene

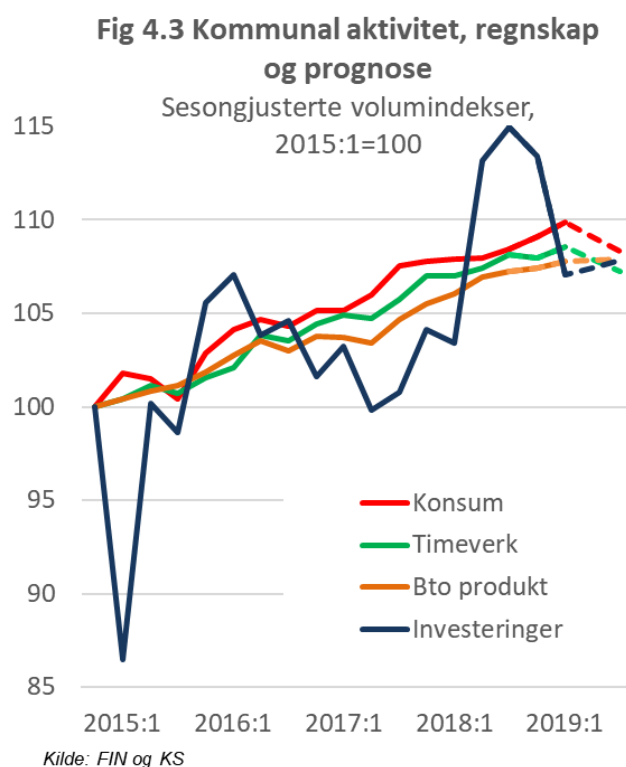

Figur 4.2 Brutto driftsutgifter i fylkeskommunene

4.2 Klar sysselsettingsvekst i kommunal sektor i 2018

Veksten i kommunal sysselsetting har vært ganske høy i de tre siste årene. Antall utførte timeverk i kommunal forvaltning økte med 2,0 prosent i 2018. Den foreløpige statistikken for første halvår 2019 tyder også på en klar vekst i 2. kvartal. Forutsatt at de foreløpige tallene avspeiler den faktiske utviklingen, må timeverkene reduseres litt gjennom annet halvår for at prognosen i RNB med en vekst i årsgjennomsnittet på 0,5 prosent skal treffe, jfr. figur 4.3. Antall sysselsatte personer i kommunal forvaltning økte i 2018 med 1,6 prosent, og har vist en jevn vekst også gjennom årets første halvår.

Antall sysselsatte i kommunesektoren økte med om lag 8 400 personer fra 2017 til 2018. Til sammenlikning økte antall sysselsatte i staten med 2 800 personer i samme periode. For undervisning og helse- og omsorgstjenester til sammen, som domineres av offentlig sektor, økte sysselsettingen med 9 700 personer. Antall sysselsatte i alt økte med 45 100 som innebærer en prosentvis vekst litt høyere enn offentlig sektor i alt, men lavere enn i kommunesektoren.

Investeringene i kommunesektoren svinger ganske mye ifølge kvartalsvis nasjonalregnskap. I 2018 økte investeringene målt i faste priser med 7,5 prosent ifølge de foreløpige nasjonalregnskapstallene. De ligger med det på et historisk høyt nivå i forhold til sektorens inntekter. RNB anslår 0-vekst i år.

Den klare veksten i utførte timeverk og i realkapital i kommuneforvaltningen bidro til at verdiskapingen i sektoren, bruttoproduktet, økte med 2,5 prosent i fjor. Det er litt høyere enn

veksten i BNP Fastlands-Norge, slik sett bidro sektoren til konjunkturoppgangen. God vekst også i første halvår 2019 ifølge de foreløpige tallene fra nasjonalregnskapet kan tyde på at veksten i år blir høyere enn anslaget på 1,2 prosent i RNB.

Veksten i det kommunale konsumet i 2018 var med 1,9 prosent identisk med utviklingen i det private konsumet, mens privat konsum økte mest i 2017. KNR viser en markert vekst i kommunalt konsum i 4. kvartal 2018 og gjennom første halvår 2019. Det kan dermed se ut til at veksten i 2019 i det kommunale konsumet blir større enn 1,0 prosent som anslått i RNB. Kommunalt konsum defineres i nasjonalregnskapet som den delen av produksjonen og kjøp av tjenester som direkte tilfaller innbyggerne, som ikke finansieres av brukerbetaling, men av skatter og overføringer mv.

4.3 Stigende lønnsvekst – stabil vekst i kommunal deflator?

Kommunesektoren er arbeidsintensiv og lønnskostnadene er den desidert største kostnadskomponenten for sektoren. Lønnsdannelsen i Norge følger i stor grad frontfagsmodellen, der «frontfaget» forhandler lønn først og resultatet danner en norm for øvrige oppgjør. Dermed blir lønnsveksten ganske lik mellom næringene. Med frontfag forstås ofte hele industrien i LO-NHO-

Boks 3.1 Kommunal deflator

Deflatoren (lønns- og prisveksten) for kommunesektoren er en sammenveiling av prisene på det kommunene kjøper; lønn, produktinnsats (driftskostnader) og investeringer. Deflatoren brukes blant annet til å regne ut realveksten i kommunesektorens samlede og frie inntekter. I statsbudsjettarbeidet kan den ha det motsatte formål: Ut fra en gitt realøkning i samlede/frie inntekter vil anslaget på veksten i deflatoren brukes til å regne ut hva økningen i sektorens inntekter må bli i løpende priser. I budsjettarbeidet forutsettes det normalt at pensjonskostnadene (og andre kostnader ut over utbetalt lønn) følger årslønnsveksten for hele økonomien. I den grad KMD regner med at økningen i pensjonskostnadene vil avvike fra lønnsveksten, har det i budsjettsammenheng vært vanlig å angi avviket eksplisitt og ikke inkludere dette i deflatoren.

oppjøret. Dermed blir lønnsveksten også for kommunal sektor spesielt påvirket av lønnsomhetsutviklingen i industrien i tillegg til av presset i arbeidsmarkedet.

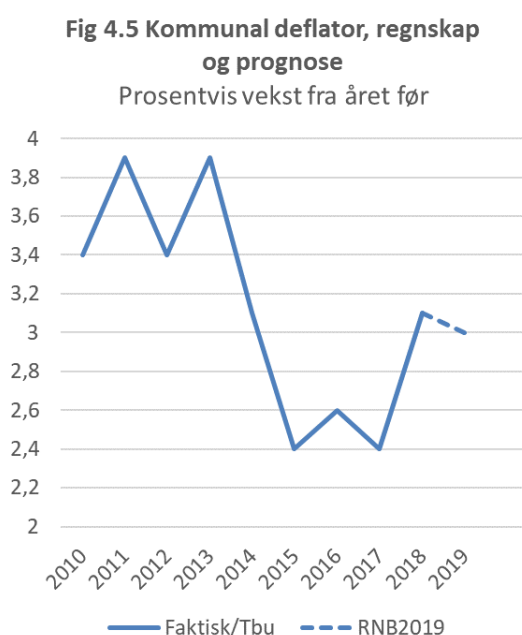
Lønnsveksten har i de to siste årene gradvis økt fra bunnen i 2016. Oljenedturen 2014/15 bidro til høy arbeidsledighet og svak lønnsomhet i den viktige oljerelaterte delen av industrien. Omslaget til konjunkturoppgang bidro til at årslønnsveksten tok seg opp fra 1,8 prosent i 2016 til 2,3 prosent i 2017 og 2,8 prosent i 2018. Årslønnsveksten i kommunesektoren var 2,9 prosent i 2018. De siste anslagene for veksten i gjennomsnittlig årslønn for hele økonomien fra SSB og Norges Bank er henholdsvis 3,4 og 3,3 prosent for 2019 og 3,6 og 3,3 prosent for 2020.

Til tross for inneværende konjunkturoppgang, er gjennomsnittlig reallønnsnivå for økonomien som helhet lavere i 2018 enn i 2014. Høy vekst i elektrisitetsprisene bidro til høy vekst i konsumprisindeksen (KPI) i 2016 og i noen grad i 2018 og er sammen med den relativt lave

nomielle lønnsveksten mye av forklaringen bak den svake reallønnsutviklingen. Til sammenlikning

var den årlige reallønnsveksten i de foregående 15 årene i gjennomsnitt nær 2,5 prosent. En underliggende reallønnsutvikling som er så høy, kan man imidlertid ikke regne med framover ettersom oljesektoren over tid neppe vil ha den samme positive virkningen på aktivitetsutvikling og lønnsomhet.

Den kommunale kostnadsdeflatoren ble i 2018 3,1 prosent, mens den i Nasjonalbudsjettet for 2018 (NB2018) ble anslått til 2,6 prosent. I RNB2019 ble årslønnsveksten i 2019 anslått til 3,2 prosent, altså 0,1-0,2 prosentpoeng lavere enn de siste anslagene fra henholdsvis Norges Bank og SSB. KPI-anslaget var derimot 0,1 prosentpoeng lavere i RNB2019 enn i de to andre institusjonenes siste rapporter. Litt høyere lønnsvekst og litt lavere prisvekst for 2019 tyder på at den endelige deflatoren blir tett på RNB-anslaget eller kanskje marginalt høyere.

4.4 Skatteinntang

Sterkere skattevekst enn forventet også i 2019

I løpet av årets første åtte måneder fikk kommunene og fylkeskommunene 124,6 mrd. kroner i skatteinntekter fra personlig inntekt og formue samt naturressursskatt fra selskaper (se tabeller bakerst i rapporten). Skatteinntektene økte med 3,6 prosent i kommunene og 3,2 prosent i fylkeskommunene, sammenliknet med tilsvarende periode i 2018. For kommunesektoren samlet har skattene så langt i år økt med 3,5 prosent.

Forskuddstrekk av skatt på lønnsinntekter, pensjoner mv, utgjør hovedtyngden av skatteinntektene. Så langt i 2019 har disse vært 3,8 prosent høyere enn i 2018 for kommunene, og 3,4 prosent høyere for fylkeskommunene. Inntektene fra forskuddstrekk har dermed økt noe sterkere enn de samlede skatteinntektene.

Inntektene fra forskuddsskatt har så langt i år økt med 3,7 prosent for kommunene og 3,2 prosent for fylkeskommunene. Forskuddsskatt betales av personlige skatteyttere med inntekt og formue som det ikke trekkes forskuddstrekk av. Det gjelder bl.a. personer som driver selvstendig næringsvirksomhet.

Inntektene fra restskatt har gått noe ned sammenliknet med 2018. Restskatt betales i hovedsak inn i løpet av månedene august-oktober. De siste årene har 70-75 prosent av restskatten kommet inn disse tre månedene. Da er sett bort fra det som betales på forskudd innen utgangen av mai. I august i år kom det inn om lag 15 prosent mindre i restskatt enn i samme måned i fjor. I årets første åtte måneder samlet, har det vært en nedgang i restskatt på 5 prosent i kommunene og 7 prosent i fylkeskommunene. Analyser som Skatteetaten har gjort (Skatteetatens Analysenytt 2/2017), viser at 94 prosent av all restskatt blir betalt og at 85 prosent innbetales før forfall.

Ved fremleggingen av statsbudsjettet i fjor høst, ble skatteveksten for 2019 anslått til 0,4 prosent for kommunene og 1,6 pst for fylkeskommunene. Vekstanslagene ble oppjustert til henholdsvis 1,2 prosent og 2,1 prosent i RNB for 2019 på bakgrunn av at skatteinngangen i begynnelsen av året viste seg å være bedre enn forventet. Den faktiske skatteinngangen i månedene etter at RNB ble lagt frem, indikerer at også anslaget i RNB kan være for lavt. Det gjelder i større grad for kommunene enn for fylkeskommunene.

De siste fire månedene av året kan kommunene ha en nedgang i skatteinntekter på 2,5 prosent i forhold til samme periode i fjor, og likevel treffe det gjeldende årsanslaget fra RNB. Fylkeskommunene trenger en vekst på bare 0,3 prosent for å oppnå årsanslaget. Det er imidlertid betydelig usikkerhet knyttet til utviklingen de fire siste månedene av året. Fortsatt gjenstår de viktige skattemånedene september og november som har betydelig inngang av forskuddstrekk for personlige skatteyttere. I tillegg påvirkes høstmånedene av likning og avregning for 2018 og av korreksjon av fordelingen av skatteinntekter mellom skattekreditorene, dvs. kommunene, fylkeskommunene, staten og folketrygden.

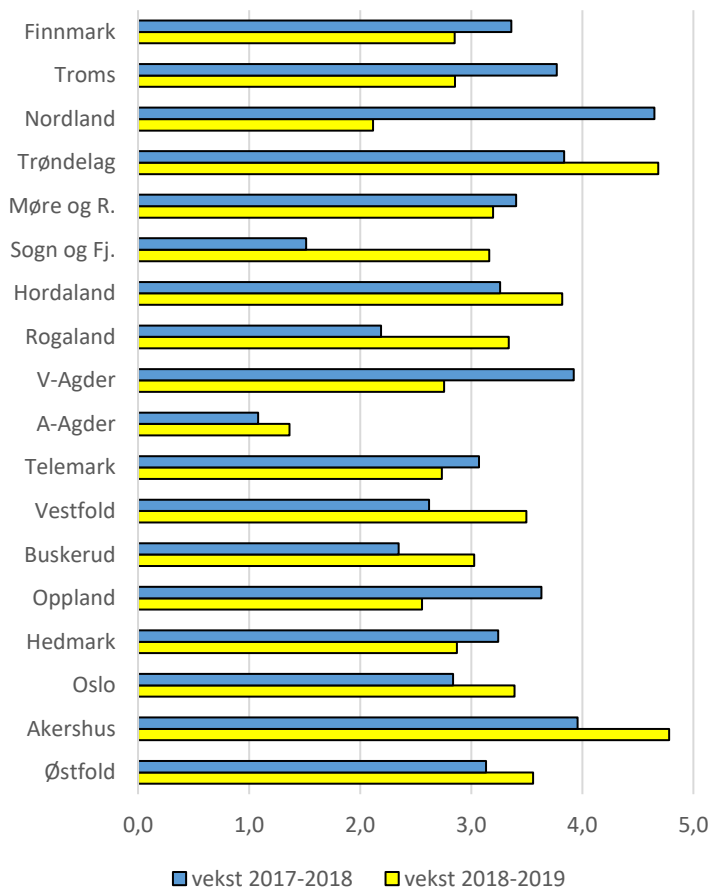
Skattetallene hittil i år tyder likevel på at 2019 blir femte år på rad hvor skatteinntektene blir høyere enn anslått i revidert nasjonalbudsjett (RNB) i mai samme år. Eventuell merskattevekst i 2019 sammenliknet med RNB-anslaget medfører isolert sett ingen tilsvarende høyere inntekt i 2020. Skatteøren for 2020 vil bygge på inntektsanslagene for 2019 fra RNB 2019. Det kan dermed betraktes som en engangsinntekt.

Skattevekst i alle fylker

Det var vekst i samlede kommunale og fylkeskommunale skatteinntekter i alle fylker i årets første åtte måneder. Veksten utgjorde mer enn 2 pst. i alle fylker bortsett fra Aust-Agder, hvor veksten var 1,4 prosent. I Aust-Agder er veksten påvirket av et fall i skatteinntektene i Grimstad kommune på nesten 5 prosent, mens resten av fylket har hatt en skattevekst på 3,1 prosent. Variasjonen i skattevekst mellom fylkene har vært noe mindre i januar-august 2019 enn i samme periode i fjor.

Fig. 4.6. Kommunenes og fylkeskommunenes skatteinntekter i januar-august.

Endring fra året før i prosent.

Kommunesektoren som helhet har hatt en skattevekst i årets første åtte måneder på 3,5 prosent, noe sterkere enn tilsvarende periode i 2018 da veksten utgjorde 3,2 prosent. I alt har 10 fylker hatt sterkere vekst i 2019 enn i 2018. Veksten har tatt seg mest opp i Sogn og Fjordane og i Rogaland. Vi ser imidlertid svekket skattevekst i Nord-Norge, spesielt Nordland, og i Vest-Agder. I tillegg har også Telemark, Oppland, Hedmark og Møre og Romsdal svakere skattevekst i år enn i fjor. Nordland og Vest-Agder var sammen med Akershus, de tre fylkene som hadde sterkest vekst de første åtte månedene av 2018.

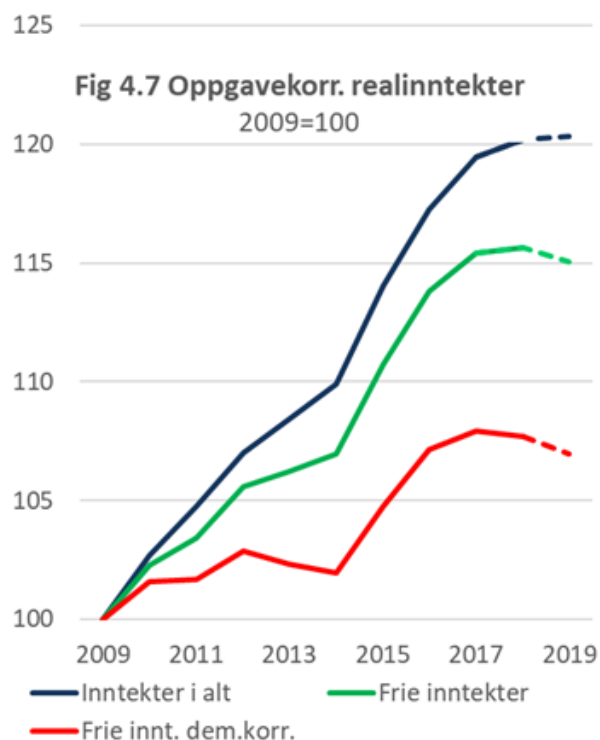
Kommunesektorens inntekter fra naturressursskatt utgjorde 1,6 mrd. kroner i 2018, det vil si 0,8 prosent av kommunesektorens samlede skatteinntekter. Dette er inntekter som skrives seg fra kraftverk, og det er derfor stor variasjon mellom fylkene når det gjelder størrelsen på naturressursskatt. Høyest andel naturressursskatt har Sogn og Fjordane med 4,9 prosent og Telemark med 3,1 prosent. Oslo og Vestfold har ingen inntekter fra naturressursskatt. Naturressursskatten endrer seg imidlertid lite fra år til år. Det er derfor skatteinntektene fra personlig inntekt og formue som ligger bak de omtalte endringene og merskatteveksten.

I perioden 2016-2018 ble veksten i skatteinntektene påvirket av tilpasninger til endringer i skattereglene for utbyttebeskatningen. Tilpasningene har ikke gjort like stort utslag i alle fylker, da

utbytteinntektene er ujevnt fordelt i landet. Innbyggere i Oslo og Akershus mottok 38 prosent av de skattepliktige utbytteinntektene i landet i 2018, mens disse fylkenes andel av befolkningen utgjorde 24 prosent.

4.5 Kommunesektorens inntekter flater ut på relativt høyt nivå

Skatteinntektene til kommunesektoren har i de fire siste årene vært klart høyere enn lagt til grunn i statsbudsjettene, noe som har brakt kommunesektorens inntekter på et høyt nivå. Veksten i de samlede inntektene og i de frie inntekter skjøt fart i 2015 og 2016, men har dempet seg klart i de to foregående årene. I 2018 økte de samlede inntektene (reelt) med 0,6 prosent, mens de frie inntektene økte med 0,2 prosent. I tillegg til høy skatteinngang bidro markerte inntekter fra Havbruksfondet til å trekke veksten i de samlede inntektene opp. Høye elektrisitetspriser høsten 2018 bidro imidlertid til å dempe realveksten.

Skatteinngangen ser også for 2019 ut til å bli høyere enn lagt til grunn i RNB2019, så utviklingen fra i fjor til i år kan bli noe bedre enn det som fremgår av figur 4.7, som er basert på tall fra RNB2019 og TBU-K fra våren 2019. Bortfall av det meste av inntektene fra Havbruksfondet, som kategoriseres som et øremerket tilskudd, vil isolert sett bidra til å trekke veksten i samlede inntekter ned sammenliknet med utviklingen i frie inntekter. Hvis veksten i frie inntekter justeres for kommunale kostnader knyttet til endringer i befolkningens størrelse og aldersmessige sammensetning, blir inntektsutviklingen klart dårligere og i de senere år negativ. Inntektsløftet i 2015 og 2016 er i noen grad også bevart når man ser på denne størrelsen.

For 2020 antyder kommuneproposisjonen en vekst i frie inntekter på rundt 0,4 prosent regnet i forhold til inntektsanslaget i RNB2019. Med høyere inntektsvekst i år, vil det innebære en nedgang i 2020, men at inntektsnivået fortsatt holder seg relativt høyt.

4.6 Høyt netto driftsresultat de siste årene

Netto driftsresultatet i kommunesektorens utgjorde 2,8 prosent av brutto driftsinntektene i 2018. Det er høyere enn det nivået TBU anbefaler som et gjennomsnitt over tid for sektorens samlet sett på 2 prosent. Anbefalingen gjelder på konsernnivå.

Gjennomsnittet for siste 10-årsperiode er på 2,4 prosent. Da er kompensasjon for investeringsmoms ført i driftsregnskapet i årene fram til 2013 trukket ut. I denne perioden har netto driftsresultat vært lavere enn 2 prosent i fem av årene, vært akkurat på 2 prosent i ett av årene. De siste fire årene har nivået ligget over 2 prosent og må ses i sammenheng med den høye merskatteveksten disse årene.

TBU har også kommet med separate anbefalinger for kommuner og fylkeskommuner. For kommunene inkludert Oslo er anbefalt nivå satt til 1¼ prosent og for fylkeskommunene er anbefalingen satt til 4 prosent. I 2018 var netto driftsresultat i kommunene inklusiv Oslo på 2,6 prosent, mens fylkeskommunene utenom Oslo hadde 3,8 prosent. Resultatene i kommunene var dermed høyere enn TBUs anbefaling for netto driftsresultat som gjennomsnitt over tid, mens fylkeskommunene var svært nær det anbefalte nivået.

Prognoser over utviklingen i netto driftsresultat er svært usikre fordi utviklingen avhenger av mange forhold. Analyser utført i KS viser at endringer i brutto driftsresultat fra ett år til et annet langt på vei kan forklares av realveksten i frie inntekter. I RNB 2019 ble det anslått en nedgang i kommunesektorens frie inntekter på 0,5 prosent eller 1,8 mrd. 2018 -kroner fra 2018 til 2019. I tillegg vil inntektene fra Havbruksfondet bli betydelig redusert. Disse midlene gis som øremerkede tilskudd, men kommunene som mottar tilskuddet kan benytte midlene fritt.

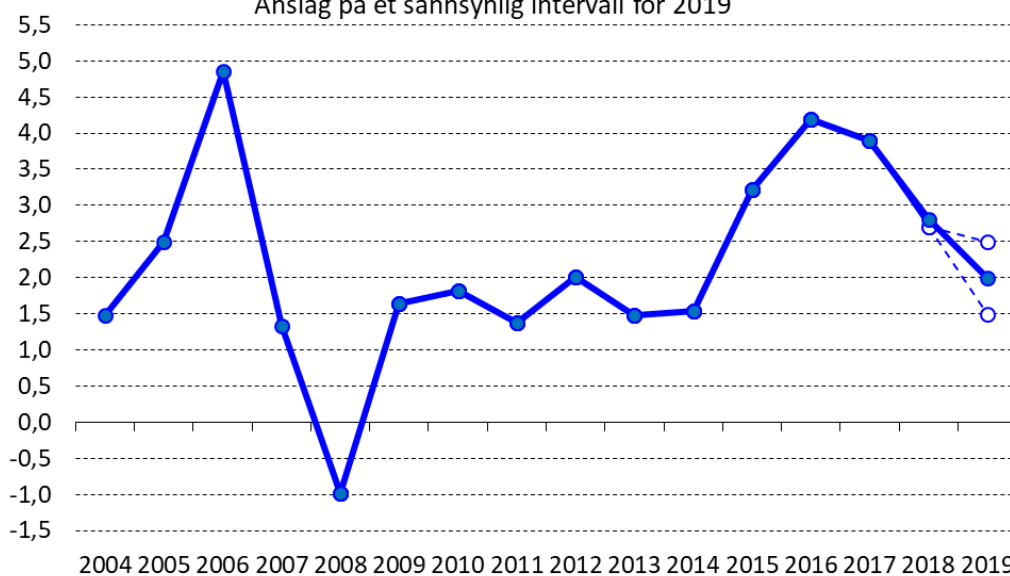
Etter sommeren har finansministeren antydnet en merskattevekst på 5 mrd. kroner i 2019 sammenlignet med anslaget i Revidert nasjonalbudsjett 2019. Dette betyr at de de frie inntektene (inkludert havbruksinntekter) anslås å øke med knappe ¼ prosent fra 2018 til 2019. I følge en enkel modell utviklet av KS gir inntektsutviklingen i denne størrelsesorden en nedgang i brutto driftsresultat som andel av brutto driftsinntekter fra 2018 til 2019 på mellom ¾ og 1¼ prosentpoeng.

Endringen i netto driftsresultat fra 2018 til 2019 vil i tillegg være påvirket av utviklingen i netto finansutgifter. I 2018 utgjorde de 4,2 prosent av driftsinntektene. KS vil på usikkert grunnlag anslå at netto finansutgifter i 2019 bedres noe neste år fordi finansinntektene som avtok fra 2017 til 2018, vil forventes å øke noe. Det legges til grunn at netto finansutgifter i 2019 vil utgjøre om lag samme andel av driftsutgiftene som i 2017.

Netto driftsresultat i kommuner og fylkeskommuner som andel av brutto driftsinntekt kan samlet sett i 2019 da ende på mellom 1½ og 2½ prosent, med et punktestimat på 2 prosent.

Figur 4.8 Netto driftsresultat i prosent av driftsinntekt for kommunesektoren. Konsern

Anslag på et sannsynlig intervall for 2019

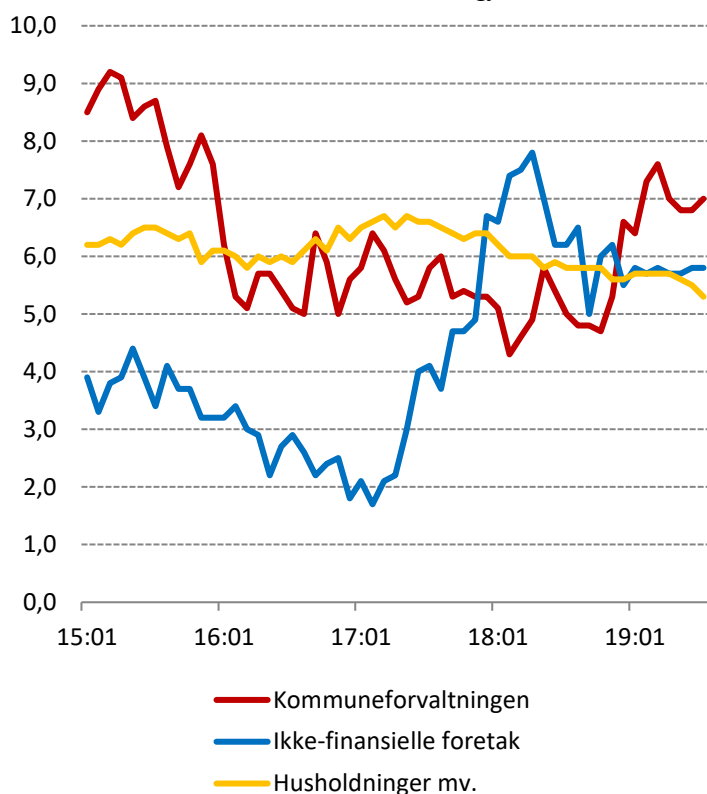
Kilde: SSB, TBU og KS

4.7 Bekymringsfull gjeldsvekst, fra et allerede høyt nivå

Veksten i kommuneforvaltningens gjeld fra innenlandske kredittkilder siste tolv måneder har hittil i 2019 svingt rundt 7 prosent. Dette er omlag 1,5 prosentpoeng høyere enn veksten i årene 2016 til 2018. Man må tilbake til 2015 for å finne en signifikant høyere gjeldsvekst enn i 2019.

4.9 Kredittindikatoren K2

Prosentvis vekst innenl. bto gjeld siste 12 mnd

Kilde: SSB

Samlet brutto gjeld (sesongjustert) i kommuneforvaltningen var 532 mrd. kroner i juli 2019; en dobling i løpet av en ti års periode. Økningen i brutto lånegjeld siste 12 måneder er 35 mrd. kroner, hvilket tilsvarer en månedsvekst 2,9 mrd. kroner. Dette er 1 mrd. kroner mer enn den gjennomsnittlige månedsveksten i den forutgående tre års perioden.

Gjeldsveksten må ses i sammenheng med den økte investeringsaktiviteten man har sett i kommunesektoren de siste kvartalene. Samlede investeringer i de fire siste kvartalene var per 2. kvartal 2019 på 81 mrd. kroner, hvilket er 9,5 mrd. høyere enn på samme tidspunkt i fjor. I faste 2017-priser tilsvarer dette en økning i investeringene med 7 mrd. kroner.

Gjeldens betydning for den økonomiske handlefriheten avhenger ikke bare av gjeldsnivået. Deler av gjelden kan helt eller delvis betjenes av andre, og påvirker dermed i mindre grad kommunens økonomiske handlingsrom. Statlige rentestøtteordninger, gebyrer fra innbyggerne for ulike selvkosttjenester og låneopptak for videre utlån (Husbankens startlånordning) er eksempler på at gjeld helt eller delvis betjenes av andre. Dersom man korrigerer for dette og i tillegg tar hensyn til at kommunen også har likvide midler og fordringer, får man en størrelse som kan benevnes kommuneforvaltningens netto renteeksponerte gjeld.

Tabell 4.1 Rentebærende fordringer og gjeld, samt renteeksponert gjeld i kommunesektoren, mrd. kroner

	31.12.2015	31.12.2016	31.12.2017	31.12.2018	31.03.2019
Fordringer inkl. utlån	120	134	151	151	158
Gjeld (fratrukket gjeld med rentekomp)	354	376	397	430	443
Netto gjeld	234	242	246	279	285
Selvkostanlegg *	70	76	81	89	89
Renteeksponert gjeld	164	166	165	190	196

* Gjelder vann, avløp og renovasjon. Anslag basert på kommunenes rapportering i SSB KOSTRA.

Kommunesektorens netto renteeksponerte gjeld har siden 2014 økt med over 30 mrd. kroner til nesten 200 mrd. kroner, en økning som i det alt vesentlige er kommet i 2018 og har fortsatt inn i 2019. I årene 2016 – 2017 var det også en vekst i kommuneforvaltningens brutto renteeksponerte gjeld (gjeld fratrukket gjeld med rentekompensasjon og gjeld knyttet til selvkostanlegg). Denne gjeldsveksten ble imidlertid i stor grad ble motsvart av tilsvarende oppbygging av likviditet, slik at netto renteeksponert gjeld forble tilnærmet uendret. En viktig årsak til styrkingen av likviditet i 2016 og 2017 hadde sammenheng med gode netto driftsresultater som i stor grad ble benyttet til å styrke disposisjonsfondene.

En renteeksponert gjeld på nesten 200 mrd. kroner innebærer at 1 prosentpoeng økt rente vil føre til økte netto renteutgifter for kommuneforvaltningen på i størrelsesorden 2,0 mrd. kroner før det tas hensyn til rentebindinger og andre sikringsinstrumenter. Det er videre ikke tatt hensyn til at kommunesektoren har betydelige pensjonsmidler plassert i fond/livselskaper som ved en renteoppgang må forventes å gi økt avkastning om enn på noe lenger sikt.

4.8 Store variasjoner i kommunenes gjeldsnivå

Netto lånegjeld i kommunene (konsern) er definert som langsiktig lånegjeld eksklusiv pensjonsforpliktelser fratrukket utlån og ubrukte lånemidler. I 2018 utgjorde netto lånegjeld 82 prosent av driftsinntektene, en økning med over 3 prosentpoeng fra året før. I perioden 2008 til 2018 har netto lånegjeld som andel av driftsinntektene økt med nesten 20 prosentpoeng, tilsvarende 2 prosentpoeng per år.

Målt per innbygger har netto lånegjeld i kommunene økt fra 35 081 kroner i 2008 til 71 440 kroner i 2018. Lånegjelden per innbygger er høyest i de minste kommunene og den faller med med innbyggertallet. Kommunene med over 50 000 innbyggere har dermed lavest netto lånegjelden per innbygger. Målt som som andel driftsinntektene er det Oslo og de minste kommunene som har den laveste netto lånegjelden, mens kommunene med mellom 10 og 20 000 innbyggere har den høyeste.

Tabell 4.2 Netto lånegjeld i kommunene (konsern)

Innbyggertall	Antall kommuner	Andel av driftsinntekter, pst	Kroner per innbygger
Under 1000	30	65,2	107 639
1 000 - 1 999	65	66,6	90 424
2 000 - 2 999	63	79,6	89 666
3 000 - 4 999	62	78,9	83 896
5 000 - 9 999	89	89,8	82 535
10 000 - 19 999	54	95,9	80 338
20 000 - 49 999	43	94,0	75 853
Over 50 000 uten Oslo	15	82,3	65 870
Oslo	1	46,6	42 724
Landet	422	82,0	71 440

Kilde: SSB/Kostra

Tabell 4.3 Netto lånegjeld i kommunene (konsern), fylkesvis

	Andel av driftsinntekter, pst	Kroner per innbygger
Østfold	84,4	67 358
Akershus	92,5	71 422
Oslo	46,6	42 724
Hedmark	87,4	80 031
Oppland	79,4	73 437
Buskerud	77,5	65 021
Vestfold	77,9	60 930
Telemark	83,4	76 695
Aust-Agder	91,2	81 943
Vest-Agder	88,3	76 858
Rogaland	78,1	63 752
Hordaland	79,8	67 002
Sogn og Fjordane	90,4	96 023
Møre og Romsdal	104,4	93 037
Trøndelag	95,2	83 422
Nordland	85,2	84 606
Troms	104,3	100 174
Finnmark	106,8	123 714
Landet	82,0	71 440

Kilde: SSB/Kostra

Utenom Oslo er det kommunene i Buskerud som har lavest netto lånegjeld som andel av inntektene, mens det er kommunene i Finnmark som har den høyeste gjelden. Målt per innbygger er det kommunene i Vestfold som har den laveste netto lånegjelden, mens Finnmark har høyest gjeld. Når lånegjelden varierer er det et resultat av lokaldemokratiske prioriteringer som igjen kan være påvirket av innbyggernes behov/forventninger og endringer i befolkningensmengde og sammensetning.

Kommunens økonomiske handlefrihet kan ikke bedømmes kun ut fra nivået på lånegjelden. Netto driftsresultat og disposisjonsfond er to andre sentrale størrelser når en skal vurdere en kommunes økonomiske handlingsrom. KS har, basert på KOSTRA konserntall, søkt å belyse den økonomiske handlefriheten til kommunene ved hjelp av en sammenveid indikator av disse tre størrelsene. Basert på et sett av grenseverdier, satt av KS, anses de fleste kommunene (90 prosent) i 2018 å ha moderat eller større grad av økonomisk handlingsrom. 41 kommuner ble vurdert til å ha lite økonomisk handlingsrom (<https://www.ks.no/fagomrader/okonomi/kno/lanegjelden-okker-og-flere-kommuner-har-begrenset-okonomisk-handlingsrom/>). Antallet kommuner med lite økonomisk handlingsrom gikk ned i 2015 og 2016, men har det steget i 2017 og 2018.

Tabell 4.4 Økonomisk handlingsrom i kommunene			
År	Lite	Moderat	Større grad av
2018	41	148	233
2017	32	154	240
2016	23	146	259
2015	40	192	196
2014	63	211	154
2013	67	209	152

Kilde: SSB (Kostra) / KS

Vedleggstabeller

Skatteinngang for kommuner og fylkeskommuner

Skatteinngang for kommuner og fylkeskommuner januar - august 2019

Skatt på inntekt og formue samt naturressursskatt

Skatteinngang etter måned (akkumulert)

	Kommune- sektoren i alt mill kr	Akk. vekst fra året før pst	Kommuner mill kr	Akk. vekst fra året før pst	Fylkes- kommuner mill kr	Akk. vekst fra året før pst
Januar	24 494	4,9	20 272	5,0	4 222	4,5
Februar	25 841	5,0	21 403	5,1	4 438	4,6
Mars	58 838	4,5	48 737	4,5	10 101	4,1
April	60 763	4,3	50 342	4,4	10 420	4,0
Mai	98 704	4,1	81 780	4,2	16 924	3,8
Juni	99 764	4,0	82 657	4,0	17 106	3,6
Juli	122 389	3,8	101 394	3,8	20 995	3,4
August	124 597	3,5	103 224	3,6	21 373	3,2
September						
Oktober						
November						
Desember						

Anslag hele året fra:

NB 2019	197 158	0,6	163 165	0,4	33 993	1,6
RNB 2019	198 670	1,4	164 520	1,2	34 150	2,1

Skatteinngang etter fylke

	Kommune- sektoren i alt mill kr	Akk. vekst fra året før pst	Kommuner mill kr	Akk. vekst fra året før pst	Fylkes- kommuner mill kr	Akk. vekst fra året før pst
Østfold	5 813	3,6	4 795	3,6	1 018	3,3
Akershus	17 142	4,8	14 215	4,9	2 927	4,2
Oslo	21 117	3,4	17 679	3,5	3 438	2,7
Hedmark	3 666	2,9	3 021	2,9	645	2,7
Oppland	3 724	2,6	3 077	2,6	647	2,4
Buskerud	6 418	3,0	5 310	3,1	1 108	2,6
Vestfold	5 224	3,5	4 316	3,5	908	3,3
Telemark	3 573	2,7	2 947	2,8	626	2,6
Aust-Agder	2 323	1,4	1 921	1,4	402	1,4
Vest-Agder	3 763	2,8	3 114	2,8	649	2,5
Rogaland	11 812	3,3	9 764	3,4	2 048	3,0
Hordaland	12 217	3,8	10 118	3,9	2 099	3,7
Sogn og Fjordane	2 430	3,2	2 012	3,2	419	2,8
Møre og Romsdal	5 686	3,2	4 697	3,2	990	3,1
Trøndelag	9 663	4,7	7 979	4,7	1 684	4,7
Nordland	5 002	2,1	4 122	2,2	880	1,9
Troms	3 531	2,9	2 912	2,9	619	2,5
Finnmark	1 491	2,9	1 226	2,9	265	2,7
Hele landet	124 597	3,5	103 224	3,6	21 373	3,2

Brutto driftsutgifter på tjenesteområder

Brutto driftsutgifter for kommuner og fylkeskommuner, etter tjenesteområder

	2012 2013 2014 2015 2016 2017 2018							Vekst fra foregående år, i prosent					
	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2013	2014	2015	2016	2017	2018	
Sum brutto utgifter kommuner	326.2	340.2	360.8	364.4	386.3	407.1	431.0	4.3	6.1	1.0	6.0	5.4	5.9
administrasjon og styring	23.6	21.8	22.7	23.2	24.3	25.8	27.5	-7.6	4.1	2.4	4.6	6.1	6.6
barnehager	41.0	42.7	45.8	46.0	48.0	49.9	52.3	4.0	7.2	0.6	4.3	3.9	4.9
grunnskoleopplæring	67.5	69.9	72.8	74.9	78.9	82.4	86.1	3.7	4.0	3.0	5.3	4.4	4.5
helse og omsorg	108.4	113.8	121.7	117.8	124.9	131.3	141.4	5.0	7.0	-3.2	6.0	5.2	7.7
sosialtjeneste	15.1	16.1	17.5	18.5	20.8	22.8	23.4	7.0	8.8	5.7	12.2	9.7	2.7
barnevern	9.9	10.7	11.3	11.8	12.8	13.9	14.3	8.3	5.5	4.8	8.5	8.6	2.7
vann, avløp og renovasjon	15.4	16.4	17.4	18.2	19.7	20.6	21.8	5.9	6.3	4.9	8.0	4.3	5.9
fysisk planlegging, kulturminner, natur og nærmiljø	5.3	5.6	6.0	6.0	6.3	6.8	7.4	5.2	7.4	0.4	6.0	6.8	9.4
kultur	12.5	13.1	13.9	14.4	15.3	16.1	17.1	5.0	6.0	3.5	6.0	5.7	6.0
kirke	3.0	3.1	3.3	3.3	3.4	3.6	3.8	4.8	4.3	2.4	3.3	3.9	4.9
samferdsel	6.4	7.0	7.1	7.3	7.8	8.9	9.6	8.9	1.4	2.3	6.8	14.9	6.8
bolig	6.2	6.9	7.5	8.0	8.4	8.9	9.3	10.9	8.4	7.4	4.0	6.3	5.1
næring	4.5	4.8	4.8	5.3	5.3	5.2	5.6	5.9	0.9	9.2	0.2	-1.0	7.3
brann og ulykkesvern	4.4	4.7	5.1	5.2	5.6	5.9	6.3	6.5	8.2	2.9	7.6	4.3	7.3
interkommunalt samarbeid	1.2	1.6	2.0	2.2	2.6	2.8	3.1	26.9	29.3	11.5	14.6	7.8	11.4
tjenester utenfor ordinært kommunalt ansvar	1.8	2.1	2.0	2.0	2.2	2.2	2.0	15.7	-0.9	-2.2	10.9	1.9	-9.7
Sum brutto driftsutgifter fylkeskommuner	63.5	66.4	69.8	72.2	74.5	76.9	80.3	4.6	5.2	3.4	3.2	3.2	4.4
administrasjon og styring	3.3	3.3	3.4	3.3	3.5	3.5	3.7	-1.4	2.1	-1.6	4.1	1.7	5.7
videregående opplæring	31.1	32.3	33.6	34.8	35.9	36.9	38.1	3.8	4.2	3.4	3.1	2.7	3.4
tannhelse	2.9	3.1	3.3	3.3	3.4	3.5	3.7	4.7	7.0	0.7	3.7	1.2	6.5
fysisk planlegging, kulturminne, natur og nærmiljø	1.5	1.6	1.6	1.6	1.6	1.7	1.9	4.4	5.0	-0.9	-3.6	10.0	10.8
kultur	2.5	2.7	3.1	3.1	3.3	3.3	3.6	7.5	14.8	2.8	4.6	-0.7	10.6
samferdsel	19.4	20.6	22.3	23.5	24.7	25.9	27.1	6.3	8.5	5.3	4.9	4.9	4.7
næring	2.5	2.7	2.4	2.3	2.0	2.0	2.0	7.6	-12.8	-3.1	-12.3	0.0	-3.4
tjenester utenfor fylkeskommunalt ansvar	0.2	0.2	0.1	0.2	0.2	0.2	0.2	-7.2	-36.4	35.4	15.5	-8.6	36.9
Brutto driftsutgifter i alt i 2018-kroner	453.5	457.6	466.5	458.7	484.1	495.6	511.3	0.9	1.9	-1.7	5.5	2.4	3.2
Kommuner	379.6	382.9	390.8	382.8	405.8	416.8	431.0	0.9	2.1	-2.1	6.0	2.7	3.4
Fylkeskommuner	73.9	74.7	75.6	75.8	78.3	78.8	80.3	1.1	1.2	0.2	3.2	0.6	2.0
Memo: Finansdepartementets kommunale deflator	83.7	87.1	89.9	92.1	94.6	96.9	100	3.9	3.1	2.4	2.6	2.4	3.1

Utviklingen i kommuneøkonomien

Utviklingen i kommuneøkonomien

	2002-07	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018
A. Kommunesektoren, i pst. av landets økonomi												
Inntekter i alt, pst. av BNP for Fastl.-Norge	15,7	15,4	16,8	17,1	17,3	17,4	17,5	17,4	17,8	18,2	18,6	18,5
Kom. konsum, pst. av BNP for Fastl.-Norge 1)	12,5	12,3	13,3	13,3	13,6	13,6	13,7	13,8	14	14,2	14,4	14,5
Utførte timeverk, pst. av landet 1)	16,0	16,0	16,7	17,0	17,1	17,0	17,1	17,0	17,1	17,5	17,7	17,8
Sysselsatte personer, pst. av landet 1)	20,8	19,7	20,2	20,4	20,6	20,4	20,5	20,3	20,5	20,7	20,8	20,7
B. Kommunesektoren, pst. realvekst fra året før												
Inntekter i alt 2)	2,9	1,5	4,2	2,7	1,9	2,3	1,3	1,4	3,8	2,8	1,9	0,6
Frie inntekter 2)	2,2	0,0	3,0	2,3	1,1	2,1	0,6	0,7	3,5	2,8	1,4	0,2
Frie inntekter korr for demografi 2)	1,3	-0,9	2,0	1,6	0,1	1,2	-0,5	-0,4	2,7	2,3	0,7	-0,2
Aktivitet	2,0	3,4	5,5	0,7	1,2	0,3	2,5	1,1	2,0	2,5	1,9	1,7
Utførte timeverk 1)	1,4	3,9	2,6	2,0	2,7	1,0	0,8	0,6	1,6	2,5	1,8	2,0
Produktinnsats 1)	2,6	4,3	10,2	3,1	1,6	0,6	3,4	2,9	5,3	0,4	4,3	-0,1
Bruttorealinvesteringer 1)	5,1	6,0	11,0	6,9	-3,3	-2,3	7,6	0,9	2,0	9,4	-3,7	7,5
C. Kommunesektoren, pst. kostn. vekst fra året før												
Årslønn (iflg TBU for inntektsoppgjørene/KS)	4,4	6,7	4,6	3,7	4,3	4,1	3,7	3,2	3,3	2,5	2,5	2,9
Deflator u/pensjon iflg oppr budsjett	3,4	4,2	4,5	3,1	2,8	3,3	3,3	3,1	3,0	2,7	2,5	3,0
Deflator, endelig	3,5	6,4	3,9	3,4	3,9	3,4	3,9	3,1	2,4	2,6	2,4	3,1
D. Kommunesektoren, pst. av inntekt												
Frie inntekter i pst. av samlede inntekter	70,4	66,0	66,4	66,9	74,8	75,3	74,7	74,0	73,4	73,3	73,0	72,6
Nto driftsresultat, pst. av driftsinntekter 3)	3,3	0,7	3,4	3,5	3,0	3,5	3,3	1,5	3,2	4,2	3,9	2,7
Bto realinvesteringer i pst. av inntekter	12,2	13,5	13,7	14,1	13,4	12,7	13,2	13,4	13,5	14,2	13,8	14,6
Nettofinansinvesteringer, pst. av inntekter	-4,1	-7,3	-6,4	-5,8	-4,4	-3,9	-5,1	-5,6	-3,2	-2,7	-2,6	-3,9
Nto gjeld uten pensjonsreserv, pst. av inntekter 4)	19,6	31,2	33,7	37,3	41,7	41,3	43,4	47,4	47,8	47,6	48	50,8

1) Kilde SSB/Nasjonalregnskapet, gjennomsnitt gjelder 2003-07

2) Innenfor kommuneopplegget og korrigert for oppgaveendringer

3) Konserntall korrigert for investeringsmoms for årene før 2014. Gjennomsnittet gjelder perioden 2003-7

Kilder: TBU for kommuneøkonomien - våren - 2019 der annet ikke fremgår

Befolkningsendringer etter fylke

Befolkningsendring Fødselsoverskudd, netto innvandring og netto innenlandske flytting

	Folketall 01.jul.19	Endring fra 01.jul.18	Herav:			Endring fra 01.jul.18	Herav:			
			Fødsels- overskudd	Netto innvandring	Netto innenlands innflytting		Fødsels- overskudd	Netto innvandring	Netto innenlands innflytting	
	Antall innbyggere					Prosent				
Østfold	299 043	2 468	87	622	1723	0,8	0,0	0,2	0,6	
Akershus	628 746	9 306	2455	2252	4566	1,5	0,4	0,4	0,7	
Oslo	685 811	9 349	5352	4590	-599	1,4	0,8	0,7	-0,1	
Hedmark	197 571	539	-467	649	339	0,3	-0,2	0,3	0,2	
Oppland	189 343	-418	-394	454	-488	-0,2	-0,2	0,2	-0,3	
Buskerud	284 370	1 619	450	573	568	0,6	0,2	0,2	0,2	
Vestfold	251 870	1 554	267	394	870	0,6	0,1	0,2	0,3	
Telemark	173 369	-102	-174	376	-316	-0,1	-0,1	0,2	-0,2	
Aust-Agder	117 927	326	93	288	-70	0,3	0,1	0,2	-0,1	
Vest-Agder	187 970	1 245	523	491	221	0,7	0,3	0,3	0,1	
Rogaland	477 871	2 895	2531	1265	-918	0,6	0,5	0,3	-0,2	
Hordaland	525 967	2 381	2108	1159	-888	0,5	0,4	0,2	-0,2	
Sogn og Fjordane	109 757	-277	68	289	-640	-0,3	0,1	0,3	-0,6	
Møre og Romsdal	265 594	-1 791	344	985	-1101	-0,7	0,1	0,4	-0,4	
Trøndelag	464 986	5 080	1105	2229	-302	1,1	0,2	0,5	-0,1	
Nordland	243 150	-365	-44	912	-1257	-0,1	0,0	0,4	-0,5	
Troms	166 543	-267	242	572	-1085	-0,2	0,1	0,3	-0,7	
Finnmark	75 711	-286	62	270	-628	-0,4	0,1	0,4	-0,8	
Landet	5 345 599	33 256	14 608	18 370	-5	0,6	0,3	0,3	0,0	

Kontoradresse: Haakon VIIIs gate 9, 0161 Oslo

Postadresse: Postboks 1378 Vika, 0114 Oslo

Telefon: 24 13 26 00
www.ks.no
ks@ks.no

ISBN 978-82-93100-42-3